

वे. प्र.

५०

मणोदुर्घाः अश्वि मदि। अयं नो देवः सविता वृहस्पतिर्निद्राग्नी मित्रावरुणास्वस्तये। त्वष्टा विष्णुः प्रजया स र
राणाः काम आयातं कामा यता विमुंचतु ॥ इति स्वर्गदान्वध्वे दर्शयति ॥ तत्र गृहद्वारे स्थिते सति ब्राह्मणः शकु
नार्थं मानीत कुलशोदकेनाघपल्लवेः वारुणिरभिषिच्यारार्तिकं सुवासिनीभिः दापयित्वा बध्वे मांगल्यवस्त्रं द
त्वा वरो बध्वा सदृश्राक्षणेः सदृपंचरास्रपुरःसरो गृहं प्रवेशयेत्। देदली मनधिषाय दक्षिणेन पदा विज्ञेत् ॥
तत्र कुलदेवतां नमस्कृत्य। शर्म वर्म दमा दुरास्ये नार्याऽपस्तिरे ॥ सिनीवाल्लिप्रगायतामि ये भगस्य सुमना अ
सत् ॥ इति गृहमध्ये लोहितं च मानं दुहं प्राचीनं ग्रीवमुत्तरं लोमास्तीर्य गृहान् भद्रान् सुमेन सः प्रपद्ये वीरघ्नी
वीरवतः सवीरान् ॥ इरां वदंतो घृतमुक्षमाणास्तोषद् ॥ सुमनाः संविशामि ॥ इति गृहान् प्रवेशयन्पत्नीवाचयि
तीपविशतः ॥ ॥ अथ गृहप्रवेशहोमः ॥ तत्रादौ दुग्धेन जलेन वा भगिनीवरबध्वोः पादौ प्रक्षालयेत् ॥ भगिन्ये

११
पश्चादिकं दत्त्वा तोषयेत् ॥ गृहं प्रवेशयन् देहलीं मनधिषाय दक्षिणेन पदा प्रविश्योपविश्य यता सरद्येत्यादि
संकल्प्य विवादाख्यं कर्म कृत्वा बध्वा सदगृहं प्रवेशं कुर्यात्तदा होमं शुद्धयथं रूद्धयथं भांत्यर्थं मभ्युदयार्थं च
ब्राह्मणेः सदस्वस्ति पुण्यादवाचनं करिष्ये इति पुण्यादवाचनं कृत्वा ततः ईशानदेशे पत्नीं दक्षिणेन उपवे
श्य स्वयमुत्तरत आसीनः प्राणाना यम्य विवादानंतरं बध्वा सदगृहं प्रवेशं होमं करिष्ये इति संकल्प्य अग्नीध
ना द्वाज्यभागान्तेन वारध्यायां प्रधान होमं स्रुचा कुर्यात् ॥ ४ ॥ आगने गोष्ठं मद्दिषीतां भिस्त्वेरा पुष्पतप्लीन
तया स्वर्वित् ॥ बर्ही प्रजां जनयंतीं संकल्पे ममग्निः शतं द्विमाः सपर्या स्वाहा ॥ अग्नयेद् ॥ अयमग्निर्दग्दप
तिः सुसंस्तुष्टिबर्धनः ॥ यथा भगस्याभ्यां दधदयिं पुष्टिमथो प्रजां स्वाहा ॥ अग्नये गृहपतये २ ॥ प्रजा
या आभ्यां प्रजापत इन्द्राग्नीशर्मयच्छतं ॥ यथेने योर्न प्रमीयाता उभयो जीवितोः प्रजाः स्वाहा ॥ इन्द्राग्निभ्यां

तेन भूतेन हविषा यमाप्यायतां पुनः ॥ ज्ञायां यामस्मा आवाक्षुक्तां रसेनाभिवर्धतां स्वाहा ॥ इन्द्राग्निभ्यां ०४
 अभिवर्धतां पयसाभिरास्मे एवर्धतां रप्यासस्व पोषसे मौस्त्या मनपेक्षितो स्वाहा ॥ इन्द्राग्निभ्यां ०५ ॥
 इन्द्रे वस्तमाविष्योऽं विश्वमायुर्व्यभुतं ॥ मस्या इन्द्रं स्वस्तये स्वाहा ॥ इन्द्रायेदं ०६ ॥ ऋग्वेदिषोष्यामयिमसं त्वा
 दा हृदस्पतिः ॥ मया पत्या प्रजावती संजीविनारदः ॥ नूतं स्वाहा ॥ वृदस्पतयेदं ०७ ॥ त्वं ह्यज्ञातायामजनये त्व
 दास्ये त्वां पतिः ॥ त्वं ह्यज्ञास हस्वमायूः ॥ षिदीर्घमायुः ॥ हृणोतु वा ॥ स्वाहा ॥ त्वं ह्येदं ०८ ॥ इमं मे वरुण ॥ ९ ॥ तत्त्वा
 यामि ० १० ॥ त्वं नो अग्ने ० ११ ॥ स त्वं नो अग्ने ० १२ ॥ त्वमग्ने अयासि भेषजं स्वाहा ॥ १३ ॥ इति त्रयोदशाद्यादुती
 दात्वा ॥ समित्सं न हनेदुत्वा ज्ञायाभ्यातान समस्तं राष्ट्रं भूतः ॥ अनाज्ञातादिप्रायश्चित्तानि दत्त्वा बधूमुत्तरत उप
 निश्य सदसीत्यादि पूर्णपात्रोद्वासनं ब्रह्म विसर्जनांते ॥ इन्द्रगावः प्रजायध्वमिहाश्वा पूरयाः ॥ इन्द्रो सदस्वद

क्षिणो रा यस्यो षो निषीदतु ॥ इति चर्मण्युपविशत उत्तरो वरो यापुंस प्रसूतीव पुत्रा तस्याः पुत्रवत्त्वा अंके सो
मेनादित्या कलिनः सोमेन पृथिवी दृढा ॥ अथो नक्षत्राणां मेपा सुपस्ते सोमे अधीत इत्युक्तं वेदस्य । प्रस्यस्थः
प्रेयं प्रजया भुवने शोचेषु ॥ इति तस्मै कलानि प्रदाय । इदं प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन् गृहे गाहप
त्या यज्ञा गृहि ॥ एतापत्या तन्वं संसृजन्वाथा जीव्री विदथ मावदासि ॥ सुमंगली रियं बधू रिसां संसेत
पश्यत ॥ सो भाग्यं मस्येदतायाथास्तं विपरेतन ॥ इति वा बधू वस्त्रं ब्रह्मणे दत्वा जपति । उभो वाचं यच्छतः
आनक्षत्रो दयादुहितेषु नक्षत्रेषु प्राची मुदीची चादिशुमुपजिष्क्रम्य ॥ ध्रुवकांतिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवत
स्थितं ॥ त्वं नक्षत्राणां मेध्यसि समापादिष्टतन्यतः । समरूपयः प्रथमां चतुर्दशिका नाम संधती ॥ यद्ध्रुवतां
हनिन्युः षड्रुतिका मुख्ययोगं वहन्ती ॥ यमस्माकमेव त्वष्टमी ॥ इति यथा लिङ्गं ध्रुवमसं धतीम् ॥ च दर्शयति ॥

इति मृदुप्रवेशहोमः॥ यद्येवोपासनात्पूर्वीववाहग्नेौ अनुगते खेनंस इत्यादिक्राजहोमांतं कृत्वा शेषं समापये
त्॥ यथा ॥ उद्धाहोपासनात्पूर्वंपनलेशांतिमागते ॥ युगलक्राजंतवत्कर्म कृत्वा शेषं समापयेत् ॥ मृदुप्रवे
शहोमानंतरं अरुधतीवसिष्ठदर्शनं भवति ॥ तदा स्थालीपाकं कृत्वा ॥ ओपासनं कुर्यात् ॥ नवनाटिकाः
भ्यङ्गध्वं स्थालीपाकश्चेत् ॥ परेद्युः सायंकाल एवोपासनं कुर्यात् ॥ एवं मुख्यपक्षः ॥ केचिदेवं वर्णयन्ति ॥ रा
त्रिं त्रेधा विभज्य पूर्वभागे स्थालीपाकं कृत्वा ओपासनं कुर्यात् ॥ द्वितीये भागे स्थालीपाक एवानोपासनं ॥ तृती
येन स्थालीपाकः नवोपासनं ॥ तथा त्रेधा कृत्वा यामिनी पूर्वभागे स्थालीपाको नित्य युक्तो द्वितीये ॥ स्थालीपा
को नैव नित्यः ॥ तृतीये स्थालीपाको नित्यवज्यो विवाहः इति ॥ अथ स्थालीपाकः ॥ वरउत्तरत आसीनः प्रा
णाना यम्य ॥ विवाहाग्निमिध्यर्थमेनां च धूमाग्नेयेन स्थालीपाकेन याजयिष्य इति संकल्प्य ॥ पत्न्या मन्वार

धायां वर एव जुहोतीत्यर्थः। अत्राग्निः प्रधानदेवतास्विष्टरुद्रं गदेवता ब्राह्मणेन चरणस घोयश्ये। पत्नीतं
दुक्तान वदन्ति। प्रोक्ष्य फलीकृत्य प्रोक्ष्य अग्नये जुष्टं निर्वपामि इति बध्वादनं तं दुक्तान वरः चरस्थानि निक्षिप्य
पुनस्तूष्णीं त्रिवारं निक्षिप्य अग्नये जुष्टं प्रोक्षामि सरुन्मंत्रेण त्रिस्तूष्णीं। पुनः सम्यक् प्रक्षाल्य तलनिनायाग्न
रूपरिनिक्षिप्य चरं प्रपयित्वा अभिघार्य प्रीचीनमुदीचीनं वोढूत्यप्रतिष्ठितमभिघार्य तथा प्रपयित्वा अभिघा
र्योद्गुढास्याप्यभिघारयेत्॥ सो कर्षायापरेणाग्निं दूवि राज्यं च सादयेदिति। अग्नीधनाद्याज्यभागांतेनात्र
मुखादुतिः। तथा च विधिरुते॥ नात्र श्रम्याः परिध्यर्थेन चैवाग्निमुखादुतिः॥ विवादांगतया तत्र श्रम्या एव
ति केचनेति॥ ततः स्नुच्युपस्तीर्य चरमध्यादूरवदायाभिघार्य शिष्टं चरमभिघार्य पत्यामन्वारधायां मग्न
ये स्वाहेति मध्येग्नो हुत्वा पुनस्तुच्युपस्तीर्योत्तरार्धात् सरुद्रवदायादूरं अभिघार्य अग्नये स्विष्टरुद्रे स्वाहेत्युत्तरार्ध

व.प्र.

५३

पूर्वाधेदुत्वासमिधमिधमसंनदनंचाग्नौप्रहृत्यजयादीनसमस्तगार्भतः प्रायश्चित्तादुतीर्द्धत्वा दव्यापातिर्धीनन
क्रियात्रप्रयुक्तदर्भाग्राणिदव्यामभ्युज्यस्त्रुवेमध्यानिआज्यस्थाव्यामूलादिमूलांजनेदक्षिणांपाणिमधः कुर्या
देवंत्रिस्तणमपादायपाणिभ्यांदव्यांप्रतिष्ठाप्येष्टदेवतामुद्दिश्याग्रमग्नौप्रहृत्यत्रिरुद्युत्यवित्त्रेप्रहृत्यत्रिरंगु
ल्यानिर्दिष्टपाणिमभिमंन्यभूमिमुपस्पृश्यमध्यमंपरिधिंप्रहृत्येतरोप्रदरनुत्तरार्धस्याग्रमंगारेषूपोदति
परिधीनमिमंन्याघारसमिधौप्रहृत्यनुद्वांसुर्वनिधायविश्वेभ्योदेवेभ्यः सः स्वावभागेभ्यः स्वांदा॥ ते
भ्यइदं॥ तथान्नसुबोधकारिका॥ पात्रासादनदर्भाग्रमध्यमूलान्यनुक्रमात्॥ दर्वास्त्रुवाज्यस्थालीश्चा - - ज्यात्रि
भिभ्यः परिधीन्क्रुचा॥ मूलांजनेदक्षिणापाणिमधः कुर्यात्पुनः सुचिनिधायोयास्यचतुर्णमुद्दिश्यंस्वेष्टदेवतां
हुत्वाग्राणित्रिरुद्युत्यवित्त्रेचानुप्रहृत्यच॥ त्रिरंगुल्यानिर्दिष्टपाणिभूमिमुपस्पृशेत्॥ जयादयश्च

होतव्याः प्रहृत्यपरिधीततः॥ संस्त्रावंतु दुयात्ताभ्यां वराय रय भवधूः॥ तथा॥ लाजहो मंविना यत्र चात्योपधि
विधिर्भवेत्॥ बर्हिः समंजनं तन्नगंगेयस्य मतेन चेति॥ एवं कृतोत्तरपरिषेचनं सदसीत्यदिनात्पूर्वपात्रमुद्रास्य
ब्रह्मणो गां दद्यात्॥ शिष्यवरुणा सर्पिष्मता ब्राह्मणं भोजयेत्॥ रय भवधू च वराया पचिता यदद्यात्॥ ॥ इति स्था
लीपाकः॥ सायंप्रातः अतर्द्ध्वं दूस्तेन तंदुले र्य वै र्वास्त्रि द्वे आदुतीर्जु दुयान् स्थालीपाकव द्वे वनं सौ रा पूर्वोदति
ः प्रातः खिष्ट कृतं च उभयतः परिषेचनं॥ तन्न प्रयोगः॥ प्राणा नायम्यममोपाजदुरित क्षयद्वारा श्रीयज्ञपुर
षप्रीत्यर्थं सायमोपासनं तंदुले होष्यामि॥ इति संकल्प्य॥ अग्निं परित्वेति परिमज्ज्य॥ अग्नये नमः॥ हुतवाहनाय न
मः॥ दुताग्निने नमः॥ रुक्मवर्त्मने नमः॥ १५॥ देवमुखाय॥ सप्तजिह्वाय॥ वैश्वानराय॥ ज्ञातवेदसे न॥ श्रीयज्ञपु
रषाय॥ १॥ मध्येदृत्य क्षतेः पूर्वादिदिक्षु अग्निमलं कृत्यादिते नु मन्य स्वेत्यादिपरिषिच्य॥ चत्वारिंशं गा इ

तिसप्तदश इति च ध्यात्वा तं दुक्तान् गृहीत्वा सायमग्नये स्वादा ॥ इति मध्येनो अग्नये दं ॥ पुनः किंचिदधिकेः अग्नये
 स्विष्टकृते स्वा ॥ उत्तरार्धपूर्वार्धे दत्त्वा अग्नये स्विष्टकृते दं ॥ आहुतिसंसर्गप्रायश्चित्तार्थं वनस्पतिहोमं ॥ यत्र
 वेद्येति दत्त्वा पुनरेकं तूष्णीं दत्त्वा व्याहृतं भिर्वा ॥ उत्तरं परिषिष्य ॥ अग्नये त्वं नो अंतम इत्यादि ॥ रयिं दाः । स नो वो
 धि श्रुधी दव मुरुष्या णो अघायतः समस्मात् । इत्यंतमुपस्थाप्योपविश्य होमसाहुण्यार्थं गायत्री मंत्रं त्रपं
 कृत्वा ॥ र दत्त्वा मेति किंचिद्भिभूतिमादाय ऊक्ता देधुत्वा बध्वा ऊक्ता दे च निधाय स्वस्ति श्रधामित्यग्निं प्रार्थय
 स्य स्मृत्या चेति मंत्रं दीनमिति उक्त्वा गोत्रप्रवरमुक्त्वा नमस्कुर्यात् । एवं प्रातरपि जुहुयात् ॥ तत्र प्रातरौपासनं
 तं दुक्ते होष्यामिदृति । सूर्याय स्वादेति विशेषः स्विष्टकृत्समानं ॥ इति नित्योपासनक्रमः ॥ चतुर्थी होमपर्यंतम
 ज्ञस्त्रमेनमग्निं धारयेत् । केचिच्चतुर्थी होमानंतरं औपासनद्वयमेकदैववदंति । तदा सायमौपासनमग्नि

मदिन प्रातर्होमेन सह कुर्यात् ॥ सायं प्रातरोपासनमिति संकल्पः ॥ प्रातश्चेत्प्रातः सायमौपासनमिति संक-
तस्यैव दिनस्येति विशेषः इति नियमोक्तः ॥ अथ स्यात्कीपाकरिनात्प्रभृति त्रिरात्रं दंपत्योरधः शय्या ब्रह्म
चर्यं क्षारलक्षणं वक्ष्ये एकशय्यासने शय्याया तां तयोरंतरेण नय्यग्रोधमोदंवरमाश्वत्थं पूजापात्रां
वा दंडं गंधालिप्तमणीयसंस्तूत्रेण परिवीतं निधाय ॥ तद्वंदं चतुर्थ्यां अपररात्रे उदीर्घासोविश्वावसोनमसे
इमं देवा ॥ अन्यामिष्ठप्रभव्यां सजायां पत्या सह ॥ उदीर्घातः पतिवति स्वेपाविश्वावसुर्नमसागीर्भि-
रीहे ॥ अन्यामिष्ठपितृषदं व्यजां सते भागोजतुषातस्याविधि ॥ इति शयनदेशात् गृहीत्वा प्रक्षाल्योदग्नि-
मिविस्तुतेत् ॥ अथ चतुर्थी होमः ॥ चतुर्थ्यां दिंपती मंगलस्नातो भूत्वाग्नेः पश्चादि पविश्य वर उन्नत
आसीनः प्राणनायम्यममविवाहशेषांगभूतं चतुर्थी होमं करिष्य इति संकल्प्याग्नीधनाद्याज्यभागान्ते

चारध्यायां ॐ अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ज्ञात्वा ह्येतास्त्वानाथकामः प्रपद्ये यास्यां पति घ्नति
 नृः प्रजाप्रीपशुघ्नी कृष्णी घ्नी जारघ्नी मस्येतां हृणोमि स्वा० अग्ने ये दं० १ वायोः प्रायश्चित्ते त्वं० देवानामित्या
 दि० वायवे दं० २ ॥ आदित्य प्रायश्चित्ते त्वं० आदित्या ये दं० ३ ॥ प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं० पूर्ववत्प्रजापतये ॥
 ४ ॥ प्रसवश्चोपया मश्वकोटश्चार्णवश्च धर्तसिश्च द्रविणं च भगश्चांतरिक्षं च सिंधुश्च समुद्रश्च सरस्वाश्च
 विश्वस्य चातेयं द्विष्मो यश्च नो दूषितमेषां जुंभे दध्मः स्वाहा ॥ प्रसवादिभ्यो देवताभ्यः ५ ॥ मधुश्च माधव
 श्वशुकश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्च पश्वोर्जश्च सहश्च सहस्यश्च तपश्च तपस्यश्च तेयं द्विष्मो यश्च नो दूषित
 मेषां जुंभे दध्मः स्वाहा ॥ मध्वादिभ्यो देवताभ्यः ॥ चित्तं च चित्तिश्चाकृतं चाकृतिश्चाधीतं वाधीतिश्च विज्ञातं च
 विज्ञानं च नाम च कृतुश्च दत्तुश्च पूर्णमासश्च तेयं द्विष्मो यश्च नो दूषितमेषां जुंभे दध्मः स्वाहा ॥ चित्तादिभ्यो दे

वेताभ्यः। इति स ताज्याहुतीर्द्वा समित्सन्नदने जुहोति तज्यादिसमस्तान् राष्ट्रभूतः। प्रायश्चित्ताहुतीर्द्वा
तोतरं परिबिच्य परिधीन्य सार्यं पत्नी मुत्तरत उपवेश्य पूर्णपात्रमुद्धास्यां जलो शेषं विनीय ब्रह्माणं विस्त्र
ज्या परेणाग्निं पत्नीं प्राङ्मुखीमुपवेश्य तस्याः शिरस्याज्यं शेषाङ्गः स्वा० भुवः स्वा० स्वः स्वा० हो० स्वाहा०॥
इति चतुर्भिर्भिन्नयति। उपश्यत्वा मनसा चैकितानं इत्यादिनावधूर्वमीक्षते। द्वितीयापश्यत्वा मनसा दी
ध्वानामित्यादिनावरोर्वधूर्मीक्षते॥ समं जंतु विश्वे देवाः समापो हृदया निनो॥ समांतरिश्वा संधाता समुद्देष्टु
दिदेष्टु नो॥ इत्या० अयं शेषेण हृदयदेशो अंगुष्ठतर्जनीभ्यां एकदेवसंमज्ज्य०। प्रजापते तन्वं मे जुषस्व त्वष्टदेवे
भिः सह सामं द्र०॥ विश्वे देवैरातिभिः संरराणः पुंसां बहूनामातरस्याम॥ आनः प्रजात यतु प्रजापति
राजतरसाय स म नत्कर्ममा॥ अर्द्धमंगलीः पतिर्लोकमा विद्मः शं नो भवद्विपदेशं चतुष्पदे॥ तां पूषं छिवत

मामेख्यस्वयं स्यांचीतमनुष्यावपति। यानर्द्धरुद्रशतीविस्त्रयातेयस्यामुशंतःप्रहरामशोपं। इति
 स्त्रोत्रपिवा। आरोहोरमित्यनुवाकं समावेशनेत्रपेत। आरोहोरमुपवर्द्धस्ववाहुं परिष्वजस्वजायां सुमनस्य
 मानः। तस्यापुष्य तं मिथुनोसयोनीबद्धीप्रजांजनयतीं सुरेतसा। आर्द्रवारण्यायत्रामंथत्पुरुषं पुरुषेण
 शक्रः। तदेतौमि थुनोसयोनीप्रजायामृतेनेदं गतं॥ अदंगममदधा मोषधीषदं विश्वेषु भुवनेष्वतः
 अदं प्रजांजन यत्पितृणामदं जनिभ्योऽपरीषु पुत्रान्॥ पुत्रिलोमाकुमारिणा विश्वमायुष्यं भुतं। उभा
 द्दिरण्येषसावी तिहोत्रावृत्तद्वस्॥ दशस्यंतामृतायकं॥ शमूघोरोमशः॥ इथो देवेषु कृणुतादुवः इति ज
 पेदन्यो वैनामभि मंत्रयेत। ततः आचार्याय दक्षिणगोमूत्रं दत्वा गणपतिप्रार्थनां कृत्वा समिधि आत्मन
 त्रिधाग्निं समारोपयेत्॥ समिदारोपणमंत्रः। उं अयं ते योनिर्भूत्स्व यो यतो जातो अरोचथाः। तं ज्ञानं नयः

आरोहाथानोवर्धयारयिं। सरुन्मन्त्रेणाद्विस्तृप्तीं सेकं कुर्यात्सुरक्षणं च कुर्यात्। पुनः द्वितीयदिनदोमकाले
अक्षतैः सदृतां समिधं गृहीत्वा। आहुतवानः सप्रतीकः पुरस्तादग्नेस्त्वां योनिमासीदसाध्या। अस्मिन्सधरे
अभ्युत्तरस्मिन्निश्चेदेवायजमानश्चसीदत॥ उद्धुध्यस्वाग्नेप्रतिज्ञागृह्येनमिष्टापूर्ते सः सज्जेथामयं च। पुनः कृः
ण्वः स्वापितरं युवानमन्वातां सीत्वयितंतु मेतम्॥ इति द्वाभ्यां लौकिके काग्नेो समिधं निधायोपासनं कुर्यात्।
यद्वा। याते अग्ने यत्तियात नूस्तये ह्यारोहात्मात्मानं॥ अछावसन्निरुण्वन्नस्मेन यापुरुणि। यतो भूत्वा यज
मासीदस्त्वां योनिं॥ ज्ञातवे दो भुव आजायमानः सक्षय एधि॥ इति दो मांते दक्षिणहस्तमग्नेो प्रतितप्यसु
स्त्वे निधाय कृष्णाणमंतः प्रवेश्यात्मनिसमारोपणं कुर्यात्॥ पुनर्दोमकाले। उपाचरो ह ज्ञातवेदः पुनस्तंदेवभ्यो
हयं वहनः प्रज्ञानम्। आयुः प्रज्ञां रयिमस्मासुधे सज्जस्यो दीहिदिनोदुरोणे॥ इत्येतः प्रविष्टमग्निं ऊर्ध्वमुत्त

रूप्यलोकिकाग्नेः साक्षतसमिधो निदध्यात् । तत्र ओषोषासनं कुर्यात् । तथा अक्षता वेधमादाय सम्यग्वायुं
 निगृह्य च । मंत्रमुत्काह्य च बन्धुवेधमग्नौ विनिक्षिपेत् । एथिव्याः मेरु एषः स्रष्टाः । सुतलं छंदः । कूर्मो देवता ॥
 आसनं वि० एथिव्याया ध्याता लोका देवित्वं विष्णुना धृता ॥ तं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनं ॥ इत्यासनं
 कृत्वा ॥ तत्रोपविश्य । प्राणायामादि सर्वमोषासनं कुर्यात् ॥ अथ चतुर्थी होमानंतरं कुलाचारप्राप्तं कुर्यात् ।
 तत्र कन्यादानखले शुक्लपीता रक्तश्यामविशदितंदुलेः रुतचतुष्कोपरि पंचवर्णेः स्फुरितो माममहेश्वरलक्ष्मी
 नारायणप्रतिमा युक्तसपिधानचित्रतघटं संस्थाप्य तत्रो मामहेश्वरादिव संतादिषट्पूजां च प्रतिष्ठापू
 जां च कुर्यात् ॥ तदस्तु मित्रेति प्रतिष्ठाप्य । गोशर्मिमाय० अंबकं इति मंत्रेण तु मामहेश्वरपूजा ॥ श्रीश्वते ल
 क्ष्मीश्व० सहस्रशर्पितिलक्ष्मीनारायणपूजा । वसंते नर्तुनेति वसंतादिषट्पूजा ॥ ॐ वसंते नर्तुना देवाः

वसवः स्तुतास्तुतं। रथंतरेणतेजसा। हविरिंद्रेवयोदधुः। - एदेवास्तुतारुद्राः पंचदशेस्तुतं। रुद्रतायश
साबलं। हविरिंद्रेवयोदधुः। वर्षाभिर्जेतुनादित्याः। स्तोमेसप्तदशेस्तुतं॥१॥ वैरूपेणविश्वेजसा॥ हवि
रिंद्रेवयोदधुः। शारदेनर्तुनादेवाः। एकविंशत्सम्भवःस्तुतं० वैराजेनश्रियाश्रियं॥ हविरिंद्रेवयोदधुः
हेमंतेनर्तुनादेवाः। मरुतःस्तुतावेस्तुतं। बलेनशुक्लिःसहः॥ हविरिंद्रेवयोदधुः। शीशिरेणर्तुनादेवाः। त्रि
यःस्त्रिंशत्सम्भवःस्तुतं। सत्येनरेवतीःक्षत्रं॥ हविरिंद्रेवयोदधुः॥२॥ पूजाविधाय० दीपावलीरुद्रारः। श
कुल्यादिनैवेद्यंदत्वाशुक्लास्तुतोमामहेश्वरपूजाविधाय। सुमंगलीरियंवधूरितिसिंधेरंवध्वेदत्वा० सुवा
सिनीभ्यः३मामहेश्वरप्रीतयेसौभाग्यप्राप्त्यैवाणकहसरादिपूरितवेणुप्रात्राणिहापयित्वाहपत्यैलवण
तंदुलनिर्मितदक्षिणोत्तरदिक्कुलितहस्त्यारोहणंकारयेत्। तत्रमंत्रः॥ आत्न इंद्रक्षमंतं चित्रं ग्राभं संग्र

एभाय । महाहस्तीदक्षिणेनेति त्रिः प्रदक्षिणेनेह स्यारोहणं कारयित्वा । ततो मिथुनत्रा ह्मणेभ्योन्येभ्यः सुवासि
नीभ्यः तांबूलानि दद्यात् । ततो वधूवरयोः तांबूलानि भोजयेत् । तत्राशिषो गृहीत्वा ब्राह्मणान्विसर्जयेत् ॥
इति विश्वं प्रकाशाभिपद्यता नागवल्याख्यं लौकिकं कर्म समाप्तं ॥ अथ विवाहात्यं च मदिने दशमे वा कंकण
स्तंभ बलिः । तत्र विवाहार्थमावाहित देवता विसर्जनं करिष्ये ० पंचपालिकाः मंडुपदेवताः मातृकादिदेवताः
कंकणं च प्रत्येकं संपूज्य नैवेद्यानि देत्वा ० यांतु देवगणा इति विसर्जयेत् ० कंकणं मंत्राभ्यां कंकणं मोचयित्वा
इष्टवंधुभिः सह भुंजीयात् । आशिषश्च वाचयेत् ॥ ॥ इति कंकणमोचनं ॥ अन्यान्वारं भणीया ॥ यदि चतुर्थी होमम
ध्ये षोडशमासी प्राप्ता तस्यां षोडशमास्यां मन्वारं भणीया मुष्टिं दत्वा ० प्रतिपदि स्थालीपाकं कुर्यात् । चतुर्थी होमानंतरं च
तद्वापश्चादेवं कुर्यात् । तथा च चतुर्थी होममध्ये तु प्राप्य ते यदि पूर्णिमा । प्रक्रम्य यागः कर्तव्यं अन्वाधानपुरःसरं
ति

अथ प्रयोगः । प्रातरोपासनं कृत्वा प्राणानायम्य ॥ म म दर्शपूर्णमासस्वातीपाकसिध्यथ मन्वारं भणीयेन स्था
तीपाकेन यक्ष्ये ॥ तत्र अग्नि रग्ना विष्णु सरस्वती सरस्वानग्नि भंगी चेति प्रधानदेवताः ॥ स्विष्टकृदंग देवता श्री
हिमयं चरद्रव्यमिति । चरुं श्रपयित्वा अग्नि प्रज्वालनाद्याज्य भागांते । मुखं कृतिं कृत्वा । सरस्वत्यै स्वाहा
इदं सरस्वत्यै । सरस्वते स्वा । सरस्वते इदं । इति द्वे आहुती जुहुयात् । ततः आमावास्यां वै सरस्वती पूर्ण
मासः सरस्वानिति श्रुते अथ वा पूर्णपश्चादुत्त पूर्णपुनस्तादुन्मध्यतः पूर्णमासीति गाय । तस्यां देवाः
अधिसंवसंत उत्तमेनाक इदमादयं तां स्वाहा । पूर्णमास्ये । यज्ञे देवा अदधुर्मागधेयममावास्या संवसंतो
महिताः सानो यज्ञं पिष्टुर्विश्ववारैरयिनो धोहि स भगो सुवीरः स्वाहा ॥ अमावास्या ये इदं । इत्याद्याहु
ती जुहुयात् । ततः स्रुच्युपस्तीर्य । चरुमध्याद्विरवेदाय सरुदभिघार्य । शिष्टं चरुमभिघार्य । पत्या मन्वा

रत्नायां। अग्नये स्वा। अग्नये इहं। पुनस्तथैवावदाय। अग्नाविष्मभ्यां स्वा। अग्नाविष्मभ्यामिहं। सरस्वत्ये स्वा।
 हा। सरस्वते। अग्नये भगिने स्वा। अग्नये भगिने इहं। स्विष्टकृद्वंचरमभिघार्यस्सुच्युपस्तीर्य। उत्तरार्धा
 त्सुच्युदवायद्विरभिघार्य। अग्नये स्विष्टकृते स्वाहे। युत्तरार्धपूर्वाधेदुत्वा॥ त्यागः॥ सर्वत्र सुगमः॥ तथा वि
 धिरत्र कारिका॥ अंभिघार्य च संशिष्टं द्विं प्रत्यभिघारयेत्॥ प्रधानं होमेषु च दूष्यं प्रत्यभिघारणं। लेप
 प्राश्या च म्य॥ समित्संनदनमग्नावाधाय। जयादि समस्तानां प्रभृतः। अनाज्ञातो हीनुत्वा। वर्द्धिः समंजनं
 कुर्यात्। परिधिप्रदरणं नास्ति॥ परिधीनपसार्य। संस्त्रावंदुत्वा उत्तरं परिधिवा पूर्णपात्रं मुद्रास्य ब्रह्मविसर्ज
 नांते॥ तथा। अत्र तेषु शान्तिहोमेषु विभ्रष्टेष्टोद्योत्सवे॥ चरो प्रथमके चैव श्राम्या एव न संशयः॥ प्रथमचररितिः
 स्मार्तान्वारंभणीया॥ तदनंतरमन्वाधानं कुर्यात्॥ अत्र मूलकारिका॥ अग्निस्तथाग्नत्सहितश्च विष्मः सर

स्वती चैव तथा सरस्वान् ॥ अग्निर्भर्गीस्त्रिष्टुभ् दग्निरेते क्रमेण देवाश्च द्रुने जायादीन् ॥ इत्यान्वारं भणीये
ष्टिः ॥ ॥ अथात्वाधानं ॥ पूर्वणि प्रातरोपासनं द्रुत्वा ० प्राणानायम्य ॥ अद्येत्यादि पौर्णमासेनाग्नयेन स्था
लीपाकेन तत्राग्निः प्रधानदेवतास्त्रिष्टुभ् दग्निदेवता ॥ व्रीहिमयेन चरूणा सद्यो श्रोत्रा यक्ष्ये ॥ तत्र सागाः
सर्वा देवताः सां नहिता भवन्तु ॥ विद्युदसि विद्यमेपाप्मानमृतात्सत्यमुपैमि ॥ इत्युपस्थुञ्जेत् ॥ अमावा
स्याया ममावास्ये नैति विशेषः ॥ इत्यन्वाधानं संकल्पः ॥ प्रतिपदि प्रातरोपासनं द्रुत्वा पत्यु च दंतितंडला
नक्षत्रं प्रतिपदि पंचमुहीनमग्नये जुहोति चतुर्थं मन्त्राणां पस्त्यं च मः इति निरूप्य अग्न
ये जुहोति प्रोक्षामीत्रिः प्रोक्षणाधिश्च पणाधिः स्त्रीपाकवत् ॥ पान्नप्रयोगाद्यग्निमुखांते ततः स्रुच्युपस्ती
र्यं द्वावदाय स रुद्रभिघायो शिशंचरमभिघायो अग्नये स्वाहेति जुहोति ततः त्रिष्टुभ् तंदुतोत्तरं समि

धमिधमसंनहनंद्रुत्वा ॥ प्रथमप्रतिपदिज्ञयादीन्द्रुत्वा । अनाज्ञानां दीन्द्रुत्वा । बर्हिः समंजनं परिधिप्रहरणं रु-
 त्वा । संस्त्रावंद्रुत्वां सरं परिधिच्य ॥ ब्रह्मणो विसर्जनांतं । रुहिरसीत्यपठपस्पृशोदितिसर्वंकुर्यात् ॥ अत्ररुप-
 भद्रक्षिणानास्ति । पूर्णपानं दक्षिणा । अष्टमुष्टिभवे किंचित्किंचिच्चत्वारिपुष्कलं ॥ पुष्कलान्येव चत्वारि पूर्ण-
 पानं न दुच्यते ॥ तस्याग्निश्रेत्रिकोवाविधिस्तस्य प्रयोगः ॥ चरुपक्वा । चतुष्पात्रप्रयोगाद्यग्निमुखांते । च-
 रुणासुचं पूरयित्वा तत्रैव भागत्रयं रुत्वा ॥ अग्नये स्वादेत्येकभागं द्रुत्वा तच्छेषमुत्तरतो भूम्या ओषधी-
 भ्य इदं नमोति लेपनिमज्य ० अग्नये स्विष्टकृते स्वादेति द्वितीयभागं द्रुत्वा तच्छेषं दक्षिणतो भूम्या पितृ-
 भ्य इदं नमोति प्राचीनार्वाती लेपनिमज्य ० अवाशिष्टतृतीयभागा किंचित्प्राश्याचम्य पुनः प्राश्याच-
 म्यो दृक्कारुत्योष्टुष्पशेषं भक्षयित्वा हस्तं निर्लिङ्ग्याचामेत् ॥ ततो नाज्ञानादिप्रायश्चित्तादुतीर्द्रुत्वा उत्तर-

परिषेचनादिकुर्यात् ॥ रुधिरसीत्यप उपसृज्यते ॥ यदि प्रथम पर्वणि ग्रहण मधिमासो मृदचोषमासो वा स्यात् ॥
तर्हि प्रथम पर्वणि नोपक्रमं कुर्यात् ॥ ॥ अजीजनदिति पूर्ववत् ॥ विश्वप्रकाशाभिधपदूतो नैतूतो समाप्तः प्रतिपत्त
होमः ॥ ॥ पथिरुधोमकर्मच ॥ गुरुभागं वयोर्मृदेयदूणे चंद्रसूर्ययोः ॥ मलिम्लुचे तथा पूषे नात्वारंभणमिष्य
ते ॥ ग्रंथांतरेपि ॥ तं देपाते च संक्रांतो मृदेजन्मगेहोदेने ॥ वैधृत्यामिष्टिसंधानं कर्तुं शूरपशुक्षयः ॥ एवमादिनिमित्ति
त्तेन एकस्मिन्प्रथमे गते ॥ कुर्यात्पथिरुतं होममिति सोमविदो जगुः ॥ तथा ॥ आद्येति यत्ने खलु पूर्णमास्ये दृष्टे
थ चेष्टि पथिरुत्समाख्यं ॥ कुर्यात्प्रयत्नेन सदा द्विजातिः संवत्सरे वा घयशो प्रयुक्ते ॥ अथ प्रयोगः ॥ प्राणान
यम्यममप्रथमप्रतिपदः एकस्याः प्रतिपदो वा अतिक्रमदोषप्रायश्चित्तार्थपाथरुदिष्ट्या यद्ध्ये ॥ चरंश्च पयित्वा
अग्नये पथिरुते स्वाहोति शेषं प्रथमप्रतिपदिष्ट्या समानं ॥ ॥ अजीजनदिति ॥ विश्वप्रकाशाभिधपदूतो समाप्तः
पथिरुत्सहोमः

अथविभ्रसेष्टिः ॥ गुरुमृदादिभिर्दोषैर्निमित्तेनचकेनचित् ॥ द्वितीयपवांतिक्वांतोविभ्रसेष्टिर्विधीयते ॥ अ
 ग्नयेचतथेद्रायसोमायसिंहकृत्युनः ॥ दायवोदिध्मतंत्रेणविभ्रसेष्टिंत्रयादिकमिति ॥ चरुंश्रपयित्वा ।
 जुहुयात् ॥ शेषं पथिरुदिष्ट्यासमानं ॥ ॥ इतिविभ्रसेष्टिः ॥ अथवैश्वानरेष्टिः ॥ गुरुमृदादिभिरंशुमांसि
 संक्रांतिदोषेणमलिकुचेन ॥ यदातृतीयाप्रतिपत्त्ययातिवैश्वानरीष्टिरुक्तदाविधेया ॥ इत्यत्रैः विष्णुरपिदि
 नमासादिभिर्दोषैर्दुर्भिक्षेदप्यथ ॥ अतीताप्रतिपत्त्येक्यपथिरुच्चरमिच्छति ॥ अतिक्रान्ताद्वितीयाचे
 द्विभ्रसेष्टिंतुहावयेत् ॥ यद्यतीयान्तृतीयातर्हिष्टिवैश्वानरीचरेत् ॥ अथप्रयोगः ॥ प्राणानायम्येष्टिंत्रयाति
 क्रमदोषपरिद्वारायं वैश्वानरीष्ट्ययक्ष्ये ॥ तत्राग्निर्वैश्वानरोवरुणोर्दधिकावाइतितिस्रः प्रधानदेवताः ।
 सिंहरुद्रंगदेवताः । एकमेवब्रह्मसंहविस्त्रिधाविभज्यन्निद्राविषेचरुणाइध्मतंत्रेणसद्योयक्ष्ये ॥ तत्रसां

गा इत्यादि पूर्ववत् । चरुं श्रपयित्वाग्निमुख्यं ते अवदानक्रमेणादाय जुहुयात् ॥ वैश्वानरो न ईत्या ॥ एष्टो दिवी
ति मंत्रद्वयं ॥ अग्नये वैश्वानराये नमः । अवते देवः । उन्नममिति मंत्रो । वरुणा य । दधिक्राव्याः । आदधि
क्रादिति मंत्रो । दधिक्रावभ्यः । खिष्टरुतं हुत्वा शेषं प्रथमप्रतिपदतः समापयेत् ॥ ॥ अजीजनदिति विश्व
प्रकाशाभिधपदतोत्तरुतो तु वैश्वानरयाग एषः ॥ ॥ चतुर्थ्यामतिपन्नायां प्रतिपद्यग्निमान्द्विजः । निर्वपे
द्विधिना सम्यक्तंतु तंतु मते ग्नये ॥ १ ॥ इमां तंतु मतीमिहि पुनः संधानपूर्वकं ॥ अतिक्रमे ग्निर्विलेदे कुर्यात्
त्पूर्वकं बुवे ॥ २ ॥ तदा हविष्मः । पंचम्यामतिपन्नायां प्रतिपद्यग्निसिद्धये ॥ पुनः संधानक्रमेण कुर्यात्साग्नि
रपि द्विजः । पुनः संधानमग्ने चक्षते ॥ अन्वाधानविस्मरणे । अन्वाधानमरुत्येव समिध्यात्मनि वायदि ॥
आरोपितो न तस्मिन् मंत्रपूर्वतदानं । विसृज्य लोके केवाग्रावलं कुर्यात्प्रसिध्य वै । पुनस्त्वादित्यमंत्रेण

प्र.
२२

निदध्यात्समिधंततः॥ श्रद्धां मे धामिति प्रोच्य न मरुत्वात्पूर्ववत्। अन्वाहध्यात्प्रयत्नेन भुङ्क्ते विस्मृत्य वेय
दि॥ सायमौपासनं कृत्वा अनाज्ञातव्रयेण च॥ दृत्वा वा यदि वा ज्ञात्वा पूर्ववत्समिधं न्यसेत्॥ अन्वाहध्याद्यदा साय
मतीयादुक्तमार्गतः॥ अनाज्ञातव्रयेणाथ त्वं नः स त्वं न इत्यपि॥ आज्याहुतीः पंच दृत्वा भूरादिव्याहुतीस्तथा॥
अन्वाधानं विधायाथ सुहृदीपाकं समाचरेत्॥ अन्वाधाने हि मध्ये तु ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः॥ उदुत्यमुदुपंचित्रं
दृत्वा ज्येने हि माचरेत्॥ सूर्योपरागस्तत्रैव जुहुयादाहुतिव्रयं॥ चंद्रोपरागे तु नवो नवो भवति मंत्रतः॥ यमा
दित्या अनेनापि जुहुयादाहुतिद्वयं॥ बृहन्नारदीये॥ अन्वाधाने हि मध्ये तु ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः॥ प्राय
श्चित्तं मुनिश्रेष्ठाः कथं कुर्वन्ति याज्ञिकाः॥ चंद्रोपरागे जुहुयादुदुत्यं नोदुत्यं च॥ आप्यायस्वेत्यर्चां चैव से
म्यास्तस्त्रातथा॥ सूर्योपरागे जुहुयादुदुत्यं ज्ञातं वदसं॥ आसत्येनोदुत्यं चैव त्रयो मंत्रा उदाहृताः॥

इति यदणप्रायश्चित्तं ॥ अथ वैश्वदेवः ॥ ग्रहस्तेनाहरदः पापापनुतये पंचमहायज्ञः कर्तव्याः ॥ देवपितृभू-
तमनुष्यब्रह्मयज्ञाः ॥ तत्र होमो देवयज्ञः ॥ तर्पणं नित्यं आहुंच पितृयज्ञः ॥ बलिदणं भूतयज्ञः ॥ अन्नदानं
मनुष्ययज्ञः ॥ वेदपाठब्रह्मयज्ञः स मुत्तरतो वक्ष्यामः ॥ यज्ञचतुष्टयात्मको वैश्वदेवस्तस्य प्रयोगः ॥ अथ
वैश्वदेवं चतुर्दशमहः पर्वं भवतीति तावात्र तोषक्रमेदं पत्योर्द्वादशाहमधः श्रूयान्नं च यैशारलवणव-
र्जनं च त्रयोदशहं न्युपवासश्चतुर्दशहं निषावर्णवद्वैश्वदेवस्तालीपाकं च त्राहृदपाकाद्वाहविष्णुमादाय
अन्नसंस्कारद्वारा आत्मसंस्कारार्थं वैश्वदेवं करिष्यदिति संकल्प्य विद्युदसीत्यपठपस्पृश्यस्मार्तिपचनेवाग्नौ
परिषिञ्च्य अग्नये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ध्रुवाय भूमाय स्वाहा ध्रुवक्षितये स्वाहा ॥ अच्युतक्षि-
तये स्वाहा ॥ अग्नये सिष्णुते स्वाहा इदं नममोति त्यागः ॥ हस्तेनैव जुहुयात् ॥ परिषिञ्च्य उत्तरत उष्मभ

स्मानिहृमीं दुत्वा परिषिच्यः । यत्किं तां पृथग्देशं संस्कारो हस्तेन परिमृज्या बोधयन्पुष्पश्चात्कर्म तं तूष्मीं परिषेचनं
 । तत्रादौ प्राणाना यम्याद्यं कंडनीपेषणीचुत्सीमार्जनीचोदधान्यपि ॥ इति पंचसूनापनुत्तये तत्र स्थातान्याह
 ष्यबलीनिर्वाहद्वारिष्यं इति संकल्प्य ॥ तत्र स्थानेषु बलिदानस्य सो कुर्यात् भावादेकत्रैवाग्नेः पश्चात्पुंजनं दंडाका
 रेणाग्नेर्वा मकरेण पुंजनं दंडास्थितिं कृत्वा बलीन्दद्यात् । तौ मरंय पुंजनं वा मैरित्यग्निध्याने चोक्तत्वात् ॥ अथ बली
 नां देशेऽष्टदेशे समवेतानां सक्तुः सक्तुः तेषु परिषेचनं द्रुतं शेषं संस्तुज्य बलीन्दरेत् ॥ आपरेणाग्निं उधर्माय
 स्वाहा ० अधर्माय स्वाहा ० इत्युदगपवर्गं मुदधानं संनिधौ दत्वा पृथक् पृथक् परिषिच्य ॥ अद्भ्यः स्वाहा ० उ
 ति धर्मबलेः पुरस्तादंगारस्य मध्ये परिषिच्य ॥ ओषधिं वनस्पतिभ्यः स्वाहा ॥ रश्मौ देवजनेभ्यः स्वाहा ॥ इ
 त्याहुतिद्वयं तत्प्राक् प्रागपवर्गं मुत्तरपूर्वदेशे गारस्य दत्वा ० दूयो रेक परिषेचनं ॥ ततः अधर्माय बले र

नरतः प्रागपवर्गः। गृह्याभ्यः स्वा० अवासानेभ्यः स्वा० अवसानपतिभ्यः स्वा० सर्वभूतेभ्यः स्वा० इति चतुर्भिः
प्राक्पञ्चम्यां कोणदेशे दत्वा समंतं परिषिच्य। अधर्मायेति बलेः पुरस्तात् कामाय स्वाहा। परिषिच्य नारय्या
यां० तत्प्राक् अंतरिक्षाय स्वाहा। इति देहृत्यां आहुतिं दत्वा परिषिच्य० तत्पूर्वतः यदेजति जगति यच्च चेष्टति
नाम्नो भागो यन्न म्ने स्वाहा॥ वायवे ईदं० इति कपाटागलादुतिं दत्वा परिषिच्येत्॥ ततो धर्मायेति बलेर्दक्षि
णतः प्रागपवर्गं पञ्चम्याकारेण। पृथिव्ये स्वा० अंतरिक्षाय स्वा० दिवे स्वाहा। सूर्याय स्वाहा। चंद्रमसे स्वा०
नक्षत्रेभ्यः स्वाहा। इंद्राय स्वाहा। बृहस्पतये स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा। ब्रह्मणे स्वाहा। इति दशभिर्ब्रह्मस
दने दत्वा समंतं परिषिच्य। पृथिव्यादुतेर्दक्षिणतः प्राचीनावीति पितृलिङ्गे नैषेत् कृवत्। पितृनीथेन। स्व
धा पितृभ्यः स्वाहेति दत्वा। अप्रदक्षिणं तूष्मीं परिषिच्य तत उन्नरतः सग्येन नमो रुद्राय पथु पतये स्वाहा॥

प्रादक्षिणं परिषिञ्चेत् ॥ ततो देवयज्ञं करिष्यति संकल्प्य विद्युदसीत्यपः सृष्ट्वाग्निं परिषिञ्च्य देवेभ्यः स्वाहेति
 हविष्यं द्रुतोत्तरं परिषिञ्च्य रुष्टिरसीत्यपः सृष्ट्वाग्निं ॥ एवं प्राचीनावीतीपितृयज्ञं करिष्य ॥ अग्रे दक्षिणतो भू-
 मो हविष्यमहविष्यं च पितृभ्यः स्वधास्त्वितिकुर्यादं प्रादक्षिणं परिषेचनमेवं यज्ञोपवीती भूतयज्ञं ॥ अग्ने
 रत्तरतः भूतेभ्यो नम इति दद्यात् प्रादक्षिणं परिषेचनं ॥ एवं मनुष्ययज्ञं निर्वीती दं अग्नौ मनुष्येभ्यो दंतेति
 कुर्यात् प्रादक्षिणं परिषिञ्चेत् ॥ सनकं नंदनं सनत्कुमारं सनत्सुजातं असकवोदं पंचशिखिभ्यो मनुष्येभ्य इदं नम-
 स ॥ ततः पुनरुपवीती अग्नेः पश्चाद्भूतैरक्षौ देवजनाद्भूतेः प्रागुदपवर्गं प्रजापतये स्वादा ॥ परमेष्ठिने स्व-
 दा ॥ यथाकूपः शतधाराः सहस्रधारे अक्षितः ॥ एवामेव अस्तु धान्यं सहस्रधारमक्षितं ॥ धनधान्ये स्वा-
 दा ॥ इत्याहुतित्रयं कौशसदने दत्वा परिषिञ्च्य ॥ ये भूताः प्रचरन्ति दिवान् न केवलमिच्छन्तो विदतु रस्य प्रेष्याः

तेभ्यो बलिं पुष्टिमा मोहरामिमयि पुष्टिपतिर्दातु स्वाहा । इति धर्माद्विबलीनामुपरिनिक्षिपेत् ॥ इति ध-
र्मभेदाद्वेदाय स बलिं दद्यात् । सायं गृहादुपरिवेश्वदेव वेदाय सो ॥ अथ विष्णुप्रीत्यर्थमग्रदानं करि-
ष्य इति संकल्प्य सर्वान्नातृ गृहीत्वा ॥ दद्यामित्यग्निर्वेदातिरित्यादियशो यज्ञस्य दक्षिणा इत्यंतमुक्ता मामोपा-
नदुरितक्षयो मे कामः समृद्धतामिति विष्णुप्रीत्यर्थं ब्राह्मणायाग्रं दद्यात् ॥ यासमात्रं मग्निं रात्रुद्रया-
त् ॥ अत्र कारिका ॥ आदौ षड्जुहुयाद्वन्द्वे ततः स्वादेत्युदग्निदिशि ॥ भार्गवसंस्तुत्येव लये द्वे पश्चान्निक्षिपेदु-
वि । एकां जले सुखे द्वे च मध्ये गार्ग्यपुरोवाहिः । चतस्रो निक्षिपेत्कोणो एकां शय्यासु लेन्दसेत् । देहव्यां च कृपा-
दे च एकैकां निक्षिपेत्कृमात् । न्यसेदशत्रुस्त्रे देशे एकां दक्षिणतः स्ततः । दशैकमध्ये रद्राय न्यसेदेकां ततो व-
हिः ॥ त्रितीयभागाद्विदुषे ब्राह्मणाय निवेदयेत् । दिवौकः पितृभूतानां यागं कुर्याच्चतुर्थतः । पंचमो नर-

तत्तत्तद्विद्वेद्येष्टिश्च पार्थिवः । अथ नानाजीवेभ्यः पुराणोक्तं बलिदानं । देवामनुष्याः पशवो वयोसि सिद्धाय यक्षे
 र गदेत्यसंघाः । प्रेताः पिशाचा स्तरवः समस्ता ये चांनमिच्छन्ति मय प्रदत्तं ॥ १ ॥ पिपीलिका क्रीडपतंगकाया बुभु
 क्षिता कुमानि बंधवद्वाः । प्रयांतु ते तृप्तिमिदं मयानं तेभ्यो विस्मृतं सुखिनो भवन्तु ॥ २ ॥ एषां न मातान पिता न बंधु
 नैवान्नसिद्धिर्न तथान्नमस्ति ॥ तत्तत्तयेनं भुवि दत्तमेतन्नेयांतु तृप्तिमुदिता भवन्तु ॥ ३ ॥ भूतानि सर्वाणि तथा
 न्नमेतद्दहं च विष्णुर्न यतो न्यदस्ति ॥ तस्माद्दहं भूतानि कायभूतमन्नं प्रयच्छामि भवाय तेषां ॥ ४ ॥ चतुर्दशे भूतग
 णाय एष स्तवः स्तुता ये खिलभूतसंघाः । तृप्त्यर्थं मं नं हिनया विस्मृतं तेयांतु तृप्तिमुदिता भवन्तु ॥ ५ ॥ श्वभ्यो
 नमः । श्वपचैभ्यो । चांडालेभ्यो । विद्वंगेभ्यो । पातितेभ्यो । पापरेणिभ्यो । त्रिमिभ्यो । वायसेभ्यो नमः । एतान्व
 क्षीन्नुद्देगदिशि प्रागपवर्गं पंक्त्याकारेण दद्यात् ॥ अथ किंचिदन्नशेषं गृहीत्वा बहिरागत्य श्वानोद्दिभ्यामश्न

दक्षौ वै वस्वतकुलोद्भवौ ॥ ताभ्यां बलिं च दास्यामि रक्षेतां पथि मांसदा ॥ ऐं इवारुण वायव्यायाम्पावै नैऋतास्तथा ॥
वायसाः प्रतिग्रहे तु भूमा मन्त्रं मयार्पितं ॥ इति श्वान बलिं वायस बलिं दद्यात् ॥ पादौ प्रक्षाल्या च म्यग्रदं प्रवी
रोत् ॥ अथ स्वचित् तनुदिश्या न ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् ॥ प्रथमतः पितृयज्ञ बलिदानानंतरं वा दद्यात् ॥ इति नित्येथा
दुमेतत् ॥ नाम गोत्रानुपूर्वकं कुर्यात् ॥ सौरेभ्येय्यः सर्वहिता पवित्राः पुण्यराशयः ॥ प्रतिग्रहं तु मोग्रासंगावस्त्रे
लोक्य मातरः ॥ इति गोत्रासं दद्यात् ॥ देवरुद्रतस्येन सो वयज्जनमसि स्वाहा ॥ इत्यादिभिः अन्नहोमं सकलहो
मं कुर्यात् ॥ देवरुद्रतस्येन सो ० मनुष्यरुद्रत ० पितरुद्रत ० आत्मरुद्रत ० अन्यरुद्रत ० अस्मत्तुद्रत ० यदिवावनक्तं चे
न श्वरुमतस्यावयज् ० यत्स्वयेत श्वजायत श्वेनः ॥ यच्छुषुस श्वजाग्रायाद्विद्वांसं श्वविद्वांसं स श्वेनश्च ॥ एन
एन सो वयज्जनमसि स्वाहा ॥ यद्गोदेवा श्वरुमज्जिह्वागुरमन सो वा प्रयुती देवदेवनं ॥ अरावा योनो अभिदुधुना

प्रतेतस्मिन्तरे नो वसवीति धनस्वादा ॥ कामोकार्षीन्ममो नमः ॥ कामोकार्षीत्कामः करोति नाहं करोमि कामः क
 र्ता नाहं कर्ता कामः कारयितानाहं कारयिता एष ते काम कामाय स्वादा ॥ मन्युरकार्षीन्ममो नमः ॥ मन्युरकार्षी
 न्मन्युः करोति नाहं करोमि मन्युः कर्ता नाहं कर्ता मन्युः कारयितानाहं कारयिता एष ते मन्यो मन्यये स्वादा ॥
 इति प्रत्यहं होमयेते ॥ पापं नाशयति ॥ धने धान्यं आयुः प्रजा रधिञ्जता यते ॥ व्याहृतिभिश्च दत्त्वा स्वस्ति
 श्रद्धामित्यग्निं प्राश्वेन मस्मृत्वा तिथिभिः सह भुञ्जीयात् ॥ तथा ॥ प्रतिथिर्यस्य भग्ना शो गृह्णात प्रतिनिव
 र्त्तते ॥ सदत्वा दुष्कृतं तस्मै पुण्यमादाय गच्छतीति ॥ अथ वैश्वदेवा वश्यकत्वमाह्वयमः ॥ अहत्वा वैश्वदेवं तु भुञ्ज
 ते यो द्विजाधमाः ॥ रथानेनान्नपाकेन काकयोनिं ब्रजंतीति ॥ वैश्वदेवेन यो दीना आतिथ्येन विवर्जिताः ॥ सर्वतेर
 णत्मा ह्येयाः प्राप्तवेदा अपि द्विजाः ॥ पापो वायद्दिवां दातो मातृघ्नः पितृघातकः ॥ वैश्वदेवे तु संप्राप्ते सोति

थिः स्वर्गसंग्रहः ॥ न एछेद्गोत्रवरणं न स्वाध्यायं कदाचन ॥ हृदये चार्यये दत्तं सर्वदेवमयोद्दिष्टः ॥ काष्ठभार
सहस्रेण घृतकुंभशूनेन च ॥ अतिथिर्यस्य भग्नशस्तस्य दोषो निरर्थकः ॥ नाश्रंति पितरस्तस्य गृहे दत्ता
मपि स्वधां ॥ तु दद्यात्सर्पिःशक्तं तु तैलक्षारविवर्जितं ॥ दध्नाक्तं पयसाक्तं च तदभावे बुनापि वा ॥ अन्न
ते वैश्वदेवे तु भिक्षो भिक्षार्थमागते ॥ उद्धृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्वा विसर्जयेत् ॥ वैश्वदेवरुतं दोषं दत्तो
भिक्षुर्व्यपोदतं ॥ न हि भिक्षुरुतं दोषं वैश्वदेवो व्यपोदति ॥ अन्नाभावे वैश्वदेवं तं दुलेन जलेन वा ॥ अथ
वा संव्रतो जस्वा वैश्वदेवफलं लभेत् ॥ पयोदधिघृते वापि वैश्वदेवं स्कुवेण तु ॥ हस्तेनान्नादिना कुर्यादद्भिरं
जलिनां जले ॥ ॥ इति विश्वप्रकारो वैश्वदेवविधिः ॥ ततो ग्निर्गन्ति प्रायश्चित्तं ॥ अथ यद्युपनय
नविवाहे वा त्रिरात्रापूर्वं तत्तद्ग्नोऽन्तर्गतं गते सति तत्तद्ग्नोऽन्तर्गतं नो देवैरित्यद्भिरवोक्ष्यतस्मिन् भस्मनिः

अयं ते योनिर्ह्रस्वि य इति समिधं प्रताप्य आहुतुं हान उद्धृत्य खेति मंत्राभ्यां तां समिधं लोकिकाग्निं प्रतिष्ठा
 प्यतस्मिन्निधाय अ॥ अग्नं प्रायश्चित्ताथं गोमूत्रमाचाराय दत्वाग्निं प्रत्नलनाद्याज्यसंस्कारांते सु
 कसुवोसंमृज्याग्निं परिषिच्य॥ अग्निसिध्यर्थं प्रायश्चित्तादृतादोर्ह्ये० इति संकल्प्य सुवाहुदयात् ॥ उ
 अयाश्वाग्ने० भेषजं स्वाहा॥ अग्नये अयसे इदं० अग्निर्होता॥ अश्विना ध्वंय॥ त्वष्टाग्नीत॥ मित्र उपवक्ता
 सोमः सोमस्य पुरोगाः॥ शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः॥ श्यातास्त इदं सोमाः॥ वातापेर्हन्ः श्रुतः स्वाहा॥ अग्नये
 पंच होत्रे इदं॥ २॥ ब्राह्मण एक होता॥ स यज्ञः॥ समेददातु प्रजां पशून् पुष्टियशः॥ यज्ञश्च मे भूयात् स्वाहा
 ब्राह्मणायैक होत्रे॥ ३॥ अग्निर्द्वि होता॥ स भर्ता॥ समेददातु प्रजां पशून् पुष्टियशः॥ भर्ता च मे भूया
 त् स्वाहा॥ अग्नये द्वि होत्रे॥ ४॥ एतथीन्द्रि होता॥ स प्रतिष्ठा॥ समे० प्रतिष्ठा च मे भूयात् स्वाहा॥ ५॥

एथियेन्निहोत्री॥ अंतरिक्षं चतुर्होता॥ सविष्टः समेददातु॥ विष्ठाश्वमेभूयात्स्वाहा॥ अंतरिक्षाय चतुर्होत्री
६॥ वायुः पंचहोता॥ सप्राणः॥ समेददा॥ प्राणश्वमेभूयात्स्वाहा॥ विश्वश्वमेभूयात्स्वाहा॥ वायवे
पंचहोत्रे॥ ७॥ चंद्रमाः षट्होता॥ सशतृन् कुप्ययाति॥ समेददा॥ अतवश्वमेकृत्यंताः होस्वो॥ चंद्र
मसे षट्होत्रे॥ ८॥ अन्नः सप्तहोता॥ सप्राणस्य प्राणः॥ समेददा॥ प्राणस्य च मे प्राणो भूयात्स्वाहा
॥ अन्नाय सप्तहोत्रे॥ ९॥ द्यौरष्टहोता॥ सोनाधृष्यः॥ समेददा॥ अनाधृष्यश्वभूयाः स्वाहा॥ दिवे
अष्टहोत्रे॥ १०॥ आदित्यो नवहोता॥ सतेजस्वी॥ समेददा॥ तेजस्वी च भूयाः स्वाहा॥ आदित्या
य नवहोत्रे॥ ११॥ प्रजापतिर्दशहोता॥ स रुद्रः सर्वः॥ समेद॥ सर्वं च मे भूयात्स्वाहा॥ प्रजापतये दश
होत्रे॥ १२॥ मनो ज्योतिः॥ या इष्टा॥ स्वाहा॥ उषो निघुष्यः॥ १३॥ यन्मआं तमनो मिंदा स्वाहा॥ अग्न

ये ज्ञातवेदसेविचर्षणये ॥ १४ ॥ पुनरग्निश्च १५ ॥ अनीन्द्राद्दहंस्पत्यश्विन्यः ॥ १५ ॥ भूरग्नये च एथिग्नये
 च महते च स्वाहा ॥ अग्नये एथिग्नये महते ॥ १६ ॥ भुवो वायवे ० वायवे अंतरिक्षाय महते ॥ १७ ॥ सुव
 रादित्याय ० आदित्याय दिवे महते इदं ॥ १८ ॥ भूर्भुवः सुव ० चंद्रमसे च ० चंद्रमसे नक्षत्रेभ्यो दिग्भ्यो
 महते इदं ॥ १९ ॥ अनाज्ञातं ० अग्नये ॥ २० ॥ पुरुषसंमितः अग्नये ॥ २१ ॥ यत्पाकत्रा ० अग्न
 ये ॥ २२ ॥ ॐ भूः स्वाहा ॥ अग्नये ॥ २३ ॥ ॐ भुवः स्वाहा ॥ वायवे ॥ २४ ॥ सुवः स्वाहा ॥ सूर्याय ॥ २५ ॥
 ॐ भूर्भुवः सुवः स्वाहा ॥ प्रजापतये ॥ २६ ॥ इमं मे वरणं ॥ २७ ॥ तत्वायामि ॥ २८ ॥ यच्चिधिते ॥
 ॥ २९ ॥ यत्किंचिदं ॥ ३० ॥ वरुणाय ॥ त्रयस्त्रिंशच्च ॥ त्रयस्त्रिंशत्तुभ्यः ॥ ३१ ॥ तंतुं तन्वन् ॥ ३२
 उद्धृष्य स्वा ॥ ३३ ॥ अग्नये तंतुमते ॥ इति हुत्वा शेषं समापयेत् ॥ प्रजापतेन त्वदेतान्यन्यो ॥ ३४ ॥

यंदस्यकर्मणः ॥ ३५ ॥ इतिस्विष्टकृतं च द्रुत्वाग्निं परिषिच्य ब्रह्मणे गां दद्यात् । तथा च ॥ यस्योपासन
बन्दिस्तुत्रिरात्रांतः क्षयं व्रजेत् ॥ ज्ञाताग्नेो दशरात्रं तु साविष्येणाविधिस्मृतः ॥ इति कारिका ॥ उपा
नयाग्नेो च विधाह वन्दो शावानेले सोतिका पावके च ॥ शांते हते चोपहते च शंनो देवोरिति ह्यद्रि
वोक्ष्य भस्म ॥ तस्मात्समारोप्य समिधं यंत आ जुह्वतु द्रुध्यपदद्रुयंच ॥ लोक्या न लेतां समिधं प्रह
त्य दद्याद्दूरं कांचनमेव मूल्या ॥ चतुर्थो होम मध्ये पियदि विधेयते नलः ॥ यथा पूर्वमुपासीत संधा
नमिदमब्रुहि ॥ एतदेव विधानं तु करणीयं विज्ञानता ॥ प्रतिष्ठिते ग्नेो जुहुयास्तुकु संमार्गांतरंबहि
सोऽथाश्वाग्नेस्प्रग्निर्होता ब्राह्मण एक होता दश ॥ मनस्वती च मिं द्रोष्टुं भूरग्न्या हि चतुष्टयं । मह
त्पूर्वव्याहृतीनां ४ अं नो ज्ञातं यं पुनः ॥ प्रणवा दिव्या हृतीनां ४ ॥ वरुणानां चतुश्चतुः ४ ॥ त्रयास्त्रि

शतं तु तत्त्वन उद्धृत्य स्वेति त्रयं । ३॥ प्रजापते स्विष्टकृच्च पंच त्रिंशत् घृता द्रुतीः ॥ इत्वेवं ब्रह्मणे गां च दत्वा शेषं
 समापयेत् ॥ उद्धादोपासनात् पूर्वमनलेशान्तिमागते ॥ युगलाज्जातिकं कर्म कृत्वा शेषं समापयेत् ॥ इत्यग्न्यः
 नुगत प्रायश्चित्तं कारिका ॥ ॥ अथाग्रयणं ॥ अथ पर्वणि नवान्न प्राजानां रथं न वे ब्रह्मिभिराग्रयणं करि
 ष्येति संकल्प्य तत्रेन्द्राग्नीविश्वेदेवाद्यावाएथिर्वीएताः प्रधानदेवाता अग्निस्विष्टकृदंग देवता चरद्रव्यं सद्यो
 यक्ष्ये । देवतास्मंतिदितास्संतु ॥ विद्युदसि चरः श्रपयित्वा पार्वणावदाज्यभागमुखादुत्पंते अवदानक्रमेण
 । उं इंद्राग्निभ्यां स्वाहा । विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाद्यावाएथिर्वीभ्यां स्वा अग्नये स्विष्टकृते स्वा । इति हुत्वा
 समित्सन्नं दानमग्नावाधायान्नसमस्तं राष्ट्रं भृदादिब्रह्मविमर्त्तनां च चरणामुखं पूरयित्वा गीर्त्वा च म्यञ्जो
 दनं पिंडान् संपूज्य । उं परमेष्ठ्यसि परमां मां श्रियं गमय । इत्यगार स्तूप उद्धृत्य ॥ तेनो ब्रह्मणे गां दत्वा शि

षोडशीत्या-बंधुभिः सदभुंजीत ॥ ॥ इत्याग्रयणं ॥ अथ पुनः संधानं । पूर्वेद्युर्दयता उपोष्य एकभक्तं वा रु
त्वाक्षारकवणं ब्रह्मचर्येण स्तुत्वा परेदति गंगादिमहानद्यां स्नात्वा ॥ मंगलस्नानं च विधाय गरुदमध्ये स्नाह्न
मात्रं चतुरस्रं रं हिलं विधाय शोत्रियागारादग्निमाहृत्य विधिना प्रतिष्ठाप्य समिध्य प्राणानायम्याद्येत्यादि
संकल्प्य पत्न्या मन्वाद्यायां मम विच्छिन्नस्योपासनस्य पुनः संधानं करिष्ये ॥ अग्निविच्छेदोपप्राय
श्चिन्तार्थं प्राजापत्यत्रयं रुद्रं यं हिरण्यद्वारा ब्राह्मणाय दत्वा विच्छिन्नोपासनं स्यातीति होमद्वयं घृततंडु
लपत्रादिकंदशिणां च यज्ञपुरुषप्रतिपेक्षा ब्राह्मणाय दत्वा ग्न्यलंकरणादिद्व्याज्यसंस्त्यो प्रोक्षणस्य वा वि
तिचतुःपात्रप्रयोगादिस्कृकृकृवसंमार्गानेग्निरिषिच्यः ग्निसिध्यर्थं प्रायश्चिन्नाहतीहोष्य इति संक
ल्प्य सुवाजुहुयात् ॥ ॐ अथाश्वभूभुवस्वश्च इत्याहुतिद्वयं सरुदवदानेन हुत्वा उपर्याहुतयश्चतुरवदा

नेन होतव्याः ॥ ईं महाहविर्होता । संपहविरध्वर्युः । अच्युतपाज्ञाग्रणीत । अच्युतमना उपवक्ता । अनाधृष्य
 श्वाप्रतिधृष्यश्च यज्ञस्याभिरंगो ॥ अयास्य उद्गाता । वाचस्पते हृदि धेना मन । वि धे मतेनाम । वि धे स्वम
 स्मा कंताम । वाचस्पतिः सोममपात । मादैव्यस्तनु छेदिमामनुष्यः । नमो दिवे । नमः पृथिव्ये स्वाहा ॥
 अग्नये वाचस्पतये रुद्रं ॥ ३ ॥ मनो ज्योतिः । यादृसा । उषोति ध्रुवभ्यः ॥ ४ ॥ यारस्मित्यस्तं त रगाममंत्रतः क
 र्मतो वा । अनयादुत्याते छेमयामि सर्वं तप्यन्तु देवा अंता एष तां घृतेन स्वाहा ॥ देवेभ्यः ॥ ५ ॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्ध
 श्रवाः स्वस्ति । दधातु स्वा । इन्द्राय ॥ ६ ॥ त्रयस्त्रिंशन्तं बोये विततिरे य इ सं यज्ञं स्वधयाम दंतं तेषां छिन्नं
 प्रत्येत दधामि स्वा । धर्मो देवाः अप्येतु स्वाहा । त्रयस्त्रिंशन्तं तुभ्यः ॥ ७ ॥ तंतुं तन्वन्तु जसो भानुमन्विदित्योति
 अमः पथोरक्षधिया रुतान् ॥ अनुत्वं णं वयत जोगुवामपा मनु भवं जनयादैव्यं जनेन स्वाहा ॥ अग्नये नंतु

मते ॥ १० ॥ उदुध्य स्वाग्ने ॥ ११ ॥ अग्नये तंतु मते । उज्जेदु मंवरुण । अथावयमादित्य । वरुणाय इदं ॥ १२ ॥ उदुयंत
मसः सूर्याय ॥ १३ ॥ उदुत्यं जातवेदसं । सूर्याय ॥ १४ ॥ चित्रं देवानां सूर्याय ॥ १५ ॥ अग्ने भ्मावर्ति न्नभि न आ
वर्तस्वा युष्वावर्तसा सन्यामेधया प्रजया धनेन स्वाहा । अग्नये अभ्मावर्तिने ॥ १६ ॥ अग्ने अंगिरः शतं ते स
त्वा रतः सदस्वत उपा रतः । तासां पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमाकृधि पुनर्नोरयि माकृधि स्वाहा ॥ अग्न
ये अंगिरसे ॥ १७ ॥ पुनरुज्जातिवर्तस्व । अग्नये ॥ १८ ॥ सदरुष्या निवर्तस्वाग्ने ॥ अग्नये ॥ १९ ॥ अथ द्वादश
गृहीतमाज्यं गृहीत्वा ॥ ॐ सप्तते अग्ने समिधः सप्तजिह्वाः सप्तक्षयः सप्तधामप्रियाणि । सप्तहोत्रा
ः सप्तधात्वा यजति सप्तयोनीराएण स्वाघृतेन स्वाहा ॥ अग्नये सप्तवते इदं ॥ २० ॥ इत्यष्टादशा ज्यादुतीर्तु
त्वोत्तरपरिषेचनं कुर्यात् ॥ अथ पुनः प्राणानाचम्योद्याग्निमिध्वथं तंतुमदिष्टाय श्ये ॥ तत्र तंतुमानं नि

प्रधानदेवतास्त्रिष्टुभ्यः देवताः श्रीहमयेन चरुणा सद्यो यक्ष्ये ॥ अत्र सांगाः सर्वा देवताः सांनहिता भवन्तु । वि
 द्युदसीत्यपः स्मृते ॥ अथ चरुणां व्यां अग्नये तंतु मते जुष्टं निर्वपामि ॥ पुनः स्त्रियं जुषा । चतुर्थं तु पुनस्त
 स्मीं अन्वावापः पंचमं ॥ ५ ॥ अग्नये तंतु मते जुष्टं प्रोक्षामि ॥ पुनः स्त्रियः पुनश्चतुर्थं तस्मीं पंचमं प्रोक्ष्य ॥
 ५ ॥ एवं पंचवारं निर्वपणं प्रोक्षणं निरुत्वा उत्तरवले व्रीहीन् कृत्वा स्त्रीस्वयं वा त्रिवारं कंडनं कृत्वा प्रक्षाल्योदकं
 निनीय चरुं श्रपयित्वा भिघार्योदगुद्रास्या भिघार्य अग्नेरुत्तरतः दध्ने रग्निं परिस्तीर्योत्कृत्य दध्नीत्युक्ता
 त्यादित्यादिषट्पात्रप्रयोगाद्यग्निमुखांतेः बहानधमेण । उ अग्नये तंतु मते स्वा । अग्नये स्विष्टकृते स्वा ।
 इति हुत्वा समिधमिधमसं न दूतं चाग्नेः प्रहृत्य स्रवेण जयाभ्याता नानामलान् राष्ट्रभृतः प्राजापत्यां व्या
 हताः सोविष्टकृती हुत्वा ॥ अनातातादिप्रायश्चित्ताहुतीर्यद्विद्वंसः ब्रह्मप्रतिष्ठां च हुत्वा दध्नीं पादधीनन

113
नीत्यादिबर्हिः समंजनं कृत्वा संस्त्रावं हृत्वा परिषिच्य सदसीत्यादिप्रणीतास्वपश्चानीयपत्या अंजलो
रोषेति नीय ब्रह्मणे च रंदत्वा रुष्टिरसीत्यप उपसृज्य उभयोर्ललाटे रक्षां विधायानक्षत्रोदयाद्वा चंय
छतः साग्रमोषासनं कृत्वा मोनं विसृज्य ब्राह्मणेन सह भुंजीत ॥ ॥ तथा च कारिका ॥ पुनः संधानं कृ
द्विप्रः पूर्वैश्चरभुजिक्रियः । सरुदंतीति वाक्षारुच्येण ब्रह्मचर्यवान् ॥ स भार्यः प्रातरश्रायस्नातानि
त्यक्रियः शुचिः । मद्रामतिः प्रतिष्ठाप्य यथोक्तं दूतवाहनं ॥ प्राणानायम्य संकल्प्यात्येत्यादि विधानतः ॥
विच्छिन्नोपासनं भूयः संशस्य इति कल्पयेत् ॥ अलं कृत्वाग्निमुच्छिन्नो मस्यासौ दूताग्निः । तोषयेद्दोमद्र
व्याणि द्विजाय प्रतिपाद्यते ॥ अग्निविष्टे दोषस्य प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ प्राज्ञापत्यत्रयं रुद्रत्रयं वा पा
पनाशकृतं ॥ ततो बर्हिंसमिन्मुख्यं चतुष्पान्नं प्रकल्पयेत् ॥ प्रोक्षणाज्यं सुकुसुमांश्च सरस्य परिषिच्य च

हो माधिकारसिध्यर्थं प्रायश्चित्तादुत्तीरहं ॥ अष्टादशात्र होष्यामि संकल्प जुहुयात्कच ॥ अथाथ भूभुवः स्व
 श्वदूयं हुत्वा वदानतः ॥ उपायादुत्तयः सर्वाश्चितुर्ग्रहविधानतः ॥ महाहव्यनुवाकेन वाचस्यत्यग्नयेत्यजेत ॥
 मनो ज्योतिरूपो नित्ययशस्मिन् नवदेवताः ॥ ५ ॥ इन्द्राय स्वस्ति न इन्द्रातव्यः स्विः ॥ इन्द्राच्च तंतवः ॥ तंतुं तन्वन्तु वु
 ध्यस्व दूयोस्तु मते गये ॥ वरुणायोदत्तमे न सूर्यायोदत्तपतः स्विषु ॥ रुद्राय चित्रं दे अग्नयेभ्यावर्ति न
 तदग्नेभ्यावर्ति मंधः ॥ १५ ॥ अग्नये गिर रुद्रये तदग्ने गिर सेत्यजेत ॥ १६ ॥ पुनरुजां सहारण्याचोभयो
 रग्नेत्यजेत ॥ १७ ॥ त्यागोऽग्ने सप्तवते संसते द्वादशग्रहात् ॥ १८ ॥ एवं हुत्वा क्रमात्कुर्यात् उत्तरं परि
 षेचनं ॥ १९ ॥ इष्टितंतुमतः कुर्यादथाग्नेरग्निमिदृये ॥ पूर्वोक्ताद्यस्त्रिलं प्रोच्य यक्ष्ये तंतुमादित्तः ॥ प्र
 धानस्तंतुमानेग्निः स्विष्टकृच्चान्नाग्ने देवता ॥ व्रीहिमये न चरुणा सांगेने वतुकर्मणा ॥ संद्यो यक्ष्ये तु सं

कल्पविद्युदसीत्युपः स्फुरोत् । षट्पात्राणां प्रयोगान्ते जुह्वंतं तु मते ग्नये ॥ निर्वपामि च रस्थात्यां पुनस्त्रि
निर्वपेत् तथा ॥ चतुर्थं तु पुनस्तृष्णीमन्वावापस्तुपंचमः ॥ अग्नये वोतं तु मते जुष्टं प्रोक्षामि पूर्ववत् ॥ सुसले
कृखले भूर्यं प्रोक्ष्यद्भिः प्रसिच्ये ॥ मिथ्यायो कृखले व्रीहान् कुर्यात्त्रिस्त्रीतु कंडनं ॥ सुसलेन स्वयं वातान्
प्रक्षाल्याथ च रं श्रेयेत् ॥ च रं पक्वाज्यसंस्कारं कृत्वा सुकृत्स्नवमार्जनं ॥ अभिघार्य च रं धीमान् उद्धस्याः
प्यभिघारयेत् ॥ इध्माधारमुखप्रान्ते प्रधानाहुतिदावने ॥ उपस्तीर्य सुचिचरोर्मध्यादूरदाय च ॥ अभि
घार्य सकृत्तद्वत् क्षतमप्यभिघारयेत् ॥ अग्नये वैतं तु मते स्वाहामध्वेनिदावयेत् ॥ द्रव्यं पुनरपस्तीर्य वो
तराध्वनि सकृच्च रं ॥ अभिदायाभिघार्यद्भिः क्षतं नैवाभिघारयेत् ॥ जुहुयात्स्विष्टकृत्स्तुाने समिः
त्संनहने तथा ॥ जयाभ्यातान् राष्ट्राणि सुवेण जुहुयात् तथा ॥ प्राजापत्या व्याहृतीश्च यदस्य स्विष्टकृत्स्तु
च ।

३३

३३

अनाज्ञातादिकं प्रायश्चित्तं च जुहुयात्सुवात । तत्विद्मोद्यादुतिं हत्वा यद्विदुः संसमंत्रतः । ब्रह्मप्रतिष्ठां
 जुहुयात् न्यूनं च ह्यतिस्तिके ॥ बर्हिः समंजनं कृत्वा परिधीनं संप्रहृत्य च ॥ संस्त्रायं जुहुयात्ताभ्यां परिधिं
 च धुताशनं ॥ प्रार्थयेच्च प्रणीता सुसदसीति शिषेदपः ॥ प्राच्यां दिगीत्यादि मंत्रैः व्युत्सिच्य प्रतिदिक्षुताः ॥
 समुद्रमिति मंत्रेण नयेत्पत्न्यं जलो जलं ॥ शान्तिरस्त्वित्यादि मंत्रैर्मार्जयेच्च चतामपि ॥ ब्रह्मणे च वरं दत्वा स्पृ
 शेद्गृधिरसीत्यपः ॥ तदारक्षां प्रकुर्याद्देवदूतामेति चोभयोः । आनक्षत्रोदयाद्वा चं यच्छेसायं जुहोति च ।
 वाचं विस्त्रज्य भुंजीयाद्वा ह्यणं चैव भोजयेत् ॥ ॥ इति पुनः संधानं समाप्तं ॥ अथान्यस्य दूताशेतुबन्धि
 मारोपयेद्यदि ॥ पुनस्त्वासमिधा पूर्वमुपघातं तु दावयेत् ॥ तथा व्याहृतिभिर्हत्वा शेषं कर्म समाप्य च ॥
 स्वास्त्यश्वा । मतिप्रोच्य नमस्कृत्वाथ वैद्विजः ॥ आरोपयेत्ततो बन्धिं समिध्यात्मनि वायदि । अपरस्य

तुविच्छेदः पूर्वस्यलौकिकाग्निवत्। संधानंचपुनः कुर्यात्प्रायश्चित्तं विकल्पितं॥ इष्टितंतुमतः कुर्यात्पूर्ववत्क्षो
मयेत्संधीः॥ ॥ इत्यग्नि संसर्गं प्रायश्चित्तं॥ अथ द्विभाषां ग्निद्वय संसर्ग उच्यते॥ यस्य लौकिकाग्नेर्द्विती
य विवादः स्यात्॥ स द्वितीय विवाद प्रभृति उभावग्नी विधिवत् पृथग्गुपासीत॥ तथैकादशदिने द्वाद
शदिनेन्यस्मिन्शुभदिने वा उभावग्नी पृथक् पृथक् स्थापयित्वा॥ प्राणाना यम्य गृह्णाग्नि साध्यानां क
र्मणां तंत्रानुष्ठानसिध्यर्थं सोपासनाग्निद्वय संसर्गं करिष्यति संकल्प्य द्वितीयाग्नेर्चेतुः पान्नप्रयोगा
द्याऽयं संस्कारो तो द्वितीयायां पत्न्या मन्वारध्यायांचतुर्गृहीतमात्र्यं गृहीत्वा जुहुयात्॥ ॐ नमस्तर्पणं द। भ
व्य ध्यायेत्वा स्व ध्यायेत्वा। मान उद्गाभिदत्तस्वदिस्वारिहासः॥ एवाब्रह्म तत्त वेदस्तु स्वांहा॥ इदं नमम। इति
हुत्वा॥ अयं ते योनिर्ब्रह्म इति तमग्निं समिध्या रोप्यतां समिधं। आ जुह्वानः उहुध्य स्वाग्ने इति द्वाभ्यां

मंत्राभ्यां पूर्वस्याग्नावाधाय । तस्मिन्नग्नेोषट्पात्रप्रयोगाद्यात्यसंस्कारांते पत्नीभ्यामन्वारब्धः प्रत्येकं च
 तु गर्हीत मास्यं गर्हीताः । उँयोच्चाह्नन्नक्ष्ण उल्लभा र प्राणेश्वरः रुन्निवासाः पिनाकी । ईशानो देवः स न
 आयुर्दधातु तस्मै नुदो मिद विषाद्यतेन स्वाहा ॥ ब्रह्मणे प्राणेश्वराय रुन्निवाससे पिनाकिने ईशानाय देवा
 य इदं ॥ १ ॥ विभ्राजमानैः सरिरस्य मध्याद्रोचमानो धर्मरचिर्य आगात् ॥ समृत्युपाशानपनुद्यघोरानि
 हायुषेवर्धमानो घृतेन स्वाहा ॥ धर्मरेचये ईशानाय देवाय इदं ॥ २ ॥ ब्रह्मह्योतिर्ब्रह्म पत्नीयुगभय
 मोदहस्त्युररूपं जयंतां । सुवर्णरंभग्रहमर्कमर्च्यते मायुषेवर्धयामो घृतेन स्वाहा ॥ पुररूपाय जयंता
 य सुवर्णरंभग्रहाकार्ये इदं ॥ ३ ॥ श्रियै लक्ष्मी मोपलामं विक्रांतां पत्नीषु चित्ताया मंद्रसेनेत्युताहुः । तां
 विद्यां ब्रह्मयोनिं सरूपां मिहायुषे तर्पयामो घृतेन स्वाहा ॥ श्रियै लक्ष्म्यै ओपलायै अंबिकायै पत्ये उँ

इसेनायै ब्रह्म योन्यै सरूपायै उदं ॥ ५ ॥ द्वादशायण्यः सर्वयोन्यः स्रुयोन्यः सदृशो विश्वरूपा विरूपाः ।
संस्तुतवः सपतयः सयूथ्या आयुषे नो घृतमिदं जुषंताः स्वाहा । द्वादशायणीभ्यः सर्वयोनीभ्यः सुयो
नीभ्यः विश्वरूपाभ्यो विरूपाभ्यः संस्तुभ्यः सपतिभ्यः सयूथ्याभ्यो उदं ॥ ५ ॥ दिव्या गणा बहु रूपाः
पुराणा आयुः छिंदो नः पथं मंतु वीरान् ॥ तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन मानः प्रज्ञां शिषो मोत वीरान्
स्वाहा ॥ दिवेभ्यो गणोभ्यो बहु रूपेभ्योः पुराणेभ्यो उदं ॥ ६ ॥ एकः पुरस्ताद्य इदं च भूवयतो च भूव भुव
नस्य गोप्ता ॥ यमं ष्येति भुवनं सांपराये स नो ह विघृतमिदं आयुषे तु देव स्वाहा ॥ भुवनस्य गोप्ते उंशा
नाय देवा ये दं ॥ ७ ॥ वसूनु रद्राय नादित्या नमस्तोयसाध्या न ॥ सभूनां धर्वा न्यक्षांश्च पितॄंश्च विश्वा
न ॥ भृगून्सर्पांश्चांगिरसोथ सर्वा न्यतुं दुत्वा स्वायुष्या महयामनांश्च त्वाहा ॥ वसुभ्योरद्रेभ्यः आदि

त्येभ्यो मरुद्भ्यः साध्येभ्यो रुभुभ्यो यक्षेभ्यो गंधर्वेभ्यः पितृभ्यो विश्वेभ्यो भृगुभ्यः सर्पेभ्यो गिरीभ्यः
 सर्वेभ्य इदं ॥ ८ ॥ यन्म आत्मनो मिंदा भूदग्निः सत्पुनरादा ज्ञात वेदा विचर्यणि स्वाहा ॥ अग्नये ज्ञात वे
 दसे विचर्यणे ये इदं ॥ ९ ॥ पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिंद्रो दृढस्पतिः ॥ पुनर्मे अश्विना युवं च क्षुरा धत्त म
 क्ष्यो स्वाहा ॥ अग्नींद्रा दृढस्पत्यभिभ्यः इदं ॥ १० ॥ ततश्चरं प्रपयित्वाग्नीधनादिषु दृष्टान् प्रयोगा
 दग्निमुखान्ते सुच्युपस्तीर्य चरुमध्याद्विद्वदा यरा हृदभिघार्या ॐ समितं संकर्येतां सप्रियो
 रो विष्मू स मुनस्यमानो ॥ इषमूर्जमभिरं वसानो संनोमनांसि संव्रता समुचित्ता त्याकरं ॥ इति पुरो
 नुवाक्या मंत्रमुच्चार्या अग्ने पुरीष्याधिपा भवात्वनः ॥ इषमूर्जं यज्ञमाना यधेहि स्वाहा ॥ इति याज्यया
 जुहुयात् ॥ अग्नये पुरीष्ये इदं ॥ इति हुत्वा पुनः सुच्युपस्तीर्य स्विष्टकृतं ते स्वराये अग्नेः पश्चाद्गृहीत्वा

निधाया सुवेणाज्यं गृहीत्वा पुरीष्यः स्वमग्नेरयिमान्युष्टिमां अंसि ॥ शिवाः कृत्वा दशः सर्वाः स्वां यो
निमिदासदः स्वाहा ॥ अग्नये पुरीष्याये दं ॥ भवतं नः समनसो समो कसाचरे पसो ॥ मा यज्ञं हिंसि
ष्टं मा यज्ञपतिं ज्ञाते वेदसो भ्रावो भवतमद्य नः स्वा ॥ अग्निभ्यां ज्ञात वेदाभ्यामिदं ॥ मा ते वपुत्रे पृथि
वी पुरीष्यमग्निं स्तेयो मा वभार स्वा ॥ तां विश्वे देवैर्ऋतुभिः संविदानः प्रज्ञापति विश्वकर्मा विमुंच
तु स्वाहा ॥ प्रज्ञापतये विश्वकर्मणे । यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरज्ञायत ॥ तं नः पर्षदतिद्विषो
ग्ने वैश्वानर स्वा ॥ अग्नये वैश्वानराये दं ॥ नमः सक्ते निर्ऋते विश्वरूपेः स्मर्यं विरुता बंधमेतं ॥ य
मेन त्वं यम्या संविदानोत्तमं नाकर्म धिरोदये मं स्वाहा ॥ निर्ऋत्ये विश्वरूपा ये । यत्ते देवी निर्ऋति
रा बंधं दामग्नी चास्व विचर्य ॥ इदं ते तद्विष्यायुषो न मध्या दथा जीवः पितु मद्धि प्रभुक्तः स्वा ॥

प्र.
६

देव्ये निर्जत्ये । यस्यास्ते अस्याः क्रूरआसंजुहोम्येषां बंधानामवसर्जनाय ॥ भूमिरितित्वा अनाविदु
निर्जतेरितित्वा हंपरिवेदविश्वतः ॥ स्वाहा ॥ देव्ये निर्जत्ये ॥ असुन्वंतमयज्ञमानमिच्छस्तेनस्येत्यांत
स्वरस्यान्वेषि ॥ अन्यमस्मदिच्छसातइत्यानमो देवि निर्जते तुभ्यमस्तु स्वाहा ॥ देव्ये निर्जत्ये ० देवीम
हं निर्जते वंदमानः पितेव पुत्रं दृशयेव चोभिः ॥ विश्वस्य याज्ञायमानस्य वेदशिरः शिरः प्रति सूर्या वि
चष्टे ॥ स्वाहा ॥ देव्ये निर्जत्ये ० निवेशनः संगमनो वसूनां विश्वारूपाभिचष्टे शचीभिः ॥ देव इव सवि
ता सत्यधर्मे द्रेणातस्ते समरे पथानां ॥ स्वाहा ॥ देवाय सवित्र इन्द्राय ॥ संवरत्रां दधात न निराहान
दृणोत न ॥ सिंचामहा अवरमुद्रिणं च यं विश्वाहा दस्तमक्षितां स्वाहा ॥ अवटाय अक्षिताये दं ॥ नि दं

लोहा वमचतः सुवरत्नः सुपेचनः। उद्दिष्टः सिंचे अक्षितः॥ स्वाहा ॥ अवरायाक्षिताये दं॥ १२॥ सीरायुं जंतिकवयो
युगावितन्वते पृथक्॥ धीरादेवेषु सुमया स्वाहा॥ सीरेभ्यः॥ १३॥ युनक्ति सीरा वि युगातनोति कृते योनौ वपते
द्वीजं॥ गिराजः श्रुष्टिः सभरा असंनोनेदीयः स्त्रण्यापक्वमाय स्वाहा॥ सीरेभ्यः कविभ्यः॥ १४॥ लांगलंपवी
रः सुशेवः सुमतिस्मर॥ उदित्स्वपतिगामविप्रभर्ज्यं चपीवरीं॥ प्रस्थावद्रथवाहनं स्वाहा॥ लांगलाये दं॥ शुननः
फाल्गाविदुदंतुभूमिः शुनं कीनाना अभियंतुवादान। शुनः पज्ञेन्योम धुनापयोनिः शुना सीरा शुनमस्मा सुध
नः स्वाहा॥ फाल्गेभ्यः कीनाशेभ्यः पज्ञेन्याय शुना सीरांभ्यां दं॥ १५॥ कामं कामदुषेधुहचमित्राय वरणा यच॥
इंद्रायाग्नेये पूष्म ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः स्वाहा॥ मित्राय वरणायेंद्रायाग्नेये पूष्मे ओषधीभ्यः प्रजाभ्य इदं
१६॥ घृतेन सीताम धुना समक्ता विश्वेदेवैरनुमतामरुद्भिः॥ उर्जस्वती पयसापि न्वमाना स्मान्सीते पयसा

भ्यावरुस्व। स्वाहा उर्जस्वत्येभूम्येद० १०॥ स्मवेणाऽयाद्वतीर्हृत्वा ॥ पूर्ववत्तेन चरणग्नयेस्विष्टकृते स्वाहा ॥ इति स्विष्ट
कृतं हुत्वा जयादिसमस्तगणभेदादिब्रह्मविसर्जनांतं कुर्यात् ॥ तथा चोक्तं ॥ रागाद्गुह्यस्य विवाहपूते पत्न्यो भवे
तां यदि तत्र बन्धोः ॥ वक्ष्यामि संसर्गमनुक्रमेण गार्हस्पत्यंतत्रस्य सूर्यसिद्धौ ॥ द्वितीयं चान्द्रावधिना समिद्धौ द्विती
यपत्न्या मवलंबितायां ॥ नमस्त आरभ्य ततः पुरस्ताद्ब्रह्मंतं वेदस्त्विति मंत्रकेन ॥ चतुर्गृहीतं जुहुयात्तदग्नौ अयं
तमंत्रेण समिधयाग्निं ॥ आरोप्य पूर्वविधिना समिधं द्यग्निं समिधं स समिधं निदध्यात् ॥ आ जु वृ उ ह्व इति
द्वयेन दोरे रपस्यार्क्षित एव भर्ता ॥ येन ब्रह्म सूक्तेन चतुर्गृहीत्वा परिस्तते ग्नौ जुहुयात्सुचैव ॥ समितः स तित्यादि
पुरोनुवाक्यामनुच्य पश्चाच्चरणाथ याज्यया ॥ अग्ने पुरीष्यादिकमंत्रकेन जुहुत्वा वदानक्रमतः स्वाय ॥ तथा
पुनः स्विष्टकृते वदोयबन्धेः प्रतीच्यावनिधाय बर्हिषि ॥ पुरीष्य आरभ्य ततो नुवाकशेषाभिर्ज्ञैर्भर्तुहुया

लक्षणेण ॥ अष्टादशा^{वा}हुतयो घृतेन देयास्ततः स्विष्टकृतं जुहोति ॥ पूर्वावरा न चरुणाथ समिच्चरुं जग्वादि कं
ब्रह्मविसर्जनं स्यात् ॥ ॥ इति विश्वनाथ भट्टविरचितायां विश्वप्रकाशपद्धतौ द्विभाष्योक्तिद्वयसंनिधा
नं समाप्तं ॥ ॥ अथ जन्मदिननामकरणानप्राशनचौलोपनयनविवाहवारुक्कगृहप्रवेशनेमिक्तिकादिश्रां
त्यादिषु ग्रहयज्ञं कुर्यात् ॥ ग्रहयज्ञं प्रवक्ष्यामि लोकानां हितकाम्यया ॥ येनाचरितमात्रेण सर्वान्कामानवाप्नु
यात् ॥ सूर्यः सोमश्च भोमश्च बुधश्चैव चंद्रस्पतिः ॥ शुकः शनैश्च रेराहुः केतुश्चैति ग्रहाः क्रमात् ॥ रदोगो
री स्कंदं विष्णुं ब्रह्मं दैवयमः स्तथा ॥ मृत्युश्च चित्रगुप्तश्च एतास्य रधिदेवताः ॥ अग्निरापस्तथायथोपु
षः स्विष्टं द्रष्टव्यं ॥ इक्ष्वाकुप्रजापतिमर्षाः ब्रह्मा प्रत्यधिदेवताः ॥ रद्राग्नीगौर्ये स्कंदश्चैव विष्णुः संपूरुषः ॥
ब्रह्मा मरेंद्रा विंद्रेद्राण्येयमः संप्रजापतिः ॥ मृत्युः संपूर्णश्चित्रगुप्तश्च ह्यगोचयथाक्रमं ॥ सूर्यादीनां च स

वैष्णवमधिप्रत्याधदेवताः॥ गणेशदुर्गेवायुःस्वमश्विनौपंचदेवताः॥ द्वात्रिंशद्देवताःश्वत्थमिंद्राद्यैःसदृष्टये
त॥ इंद्रोऽग्निर्यमनेर्जत्यवरणावायुसोमको॥ ईशानोऽन्नंश्चानंतोदिक्पात्मादशदिक्षुच॥ मंगलस्नानमाहो
तुष्टेत्वाचम्यप्रयत्नतः॥ सुसमपुण्यदेशोऽतुरंगवर्द्धाविराजिते॥ भद्रारसनोपविष्टोतुस्वस्तिवाचनपूर्वकं॥ ग
णेशवरणावभ्यर्च्यरुत्वापुण्याद्वाचनं॥ द्विजेःसाध्वीवास्तूपूजांविदधीतविधानतः॥ वास्तुपुरषनमस्तेस्तुभूश
य्याभिरतप्रभो॥ मद्रुहंधनधान्यादिसमृद्धंकुरसर्वदेति॥ वास्तोष्पतेप्रतिजानीहिअभिर्मंत्रैर्यज्ञेद्विभुं॥ तंतः
संकल्प्यविधिवद्रुहयज्ञंसमाचरेत्॥ कुमारस्यविवाहाहोलग्नकल्मेथगोचरे॥ दुष्टस्नानखग्रहरततदोषनि
हृरणायच॥ शुभस्नानफलावाप्त्येवाभीष्टफलसिद्धये॥ फलंचयाज्ञवल्क्ये॥ श्रीकामःशान्तिकवाग्रद
यज्ञोसमाचरेत्॥ रुष्टायुःपुष्टिकासोवातथेवाभिचरन्तपि॥ ततोवेदविदंप्राज्ञमाचार्यवरुणादौः॥

पुष्पचंदनतांबूलवासः कनकभूषणेः ॥ ब्राह्मणं रणुयात्तद्दृष्ट्वित्तथयथाक्रमं ॥ नववाचतुरोऽपि धित
चैकमेव वा ॥ वस्त्राद्विदुः गुणं देयमाचार्यायें कुटुंबिने ॥ वक्ष्यते यप्रतिसरवं धनस्य क्रमः शुभः ॥ द्वाशः
पीतसूत्रं च दधिदूबाघताश्मताः ॥ जीरायवाः कुशाएतान् कारयेत्ताम्रभाजने ॥ सहस्रशिषाणां यवीत्र
ह्मविष्णोस्त्रियंवक् ॥ आशुः शिशानो मासैश्च गणानां ज्ञातवेदसे ॥ तच्छ्रियोः स्वस्ति मंत्रैश्च अभिमंत्र्य
रक्षयेत् ॥ नारायणस्तु पूर्वस्यां वारिजाश्वत्थदक्षिणे ॥ प्रद्युम्नः पश्चिमे पातु वासुदेवस्तथोत्तरे ॥ ईशान्यां
रक्षको विष्णु राग्न्यां तु जनाह्नः ॥ नैर्ऋत्यां प्रनाभस्तु नायक्यां मधुसूदन ॥ ऊर्ध्वगोवर्धन धरो ह्यधरे च विवि
क्रमः ॥ केशवः सर्वतः पातु किंचित्किंचिद्विनिक्षिपेत् ॥ अथाचार्यः प्रतिसरंग्रहेभ्यः कृतशाय च ॥ बध्वाकरे
षु विप्राणां यजमानादिवाहुषु ॥ विश्वे ज्ञातेति बध्नीयाद्दूतसामेति रक्षयेत् ॥ दूतमात्रं ततः कुटुंबचतुरः

संप्रकल्पयेत् ॥ चतुरंगुलविस्तारो मेकांकुर्याच्च मेखलं ॥ तावदुद्धाय संयुक्तामथ वामे खलात्रयं ॥ द्वित्रिवेदांगु-
लोद्धाय विस्ताराभ्यां समन्वितां ॥ तासामुपरि योनिं च पार्श्वयोरंगुलोद्धितां ॥ कूर्मपृष्ठोन्तां मध्ये षट्सप्ता-
ंगुलविस्तृतां ॥ ६॥ ७॥ वितस्तिमात्रांकुर्वितगजोष्ठसदृशाकृतिः ॥ अथवाऽथ पत्राभांसनालछिद्रसंयुतां
अथवा । स्थंडिले वा हस्तमात्रं चतुरस्रं प्रकल्पयेत् ॥ तस्य पूर्वोत्तरे भागे ग्रहाय तनमुत्तमं ॥ चतुरस्रं हस्तमा-
त्रां वितस्त्युद्धय संयुतां ॥ विदधीत बुधोर्वोद्वेगमणीयामुदकूपूवां ॥ द्विष्ट्यंगुलोन्तते तस्यामेकांकांगुलविस्तृते ॥
समंतान्मेखले कुर्याद्धितानं चोपरिन्यसेत् ॥ अथ कुंडे स्तुडिले वा गृह्योक्तविधिना संधीः ॥ प्रतिष्ठाप्याग्निमिध्वा-
वतथा लंकृत्य तत्परं ॥ शुक्लतंदुलपूजायां वेद्यां संस्थापयेद्गृहाम् ॥ मध्ये भानुं ताम्रवर्णं स्तंदुले मण्ड-
पम् ॥ आग्नेयामशतैः शुभ्रैः सोमैस्तु चतुरस्रकं ॥ त्रिकोणमस्त्रे भौमिंदक्षिणस्यां दिशि न्यसेत् ॥ पति-

सिद्धान्तदिग्भागेषु ध्वजाणामाहतिं ॥ गुरुं दीर्घचतुष्कोणमुत्तरेपीतवर्णकैः ॥ पंचकोणात्मकं ॥ कं ॥ र्वतः ॥ शु
कृतं दुले ॥ लुप्तवर्णः पश्चिमतः शनिं तु धनुराहतिं ॥ शूर्पाहतिं च नेत्रं त्यागं दूधं मेः प्रकृत्ययेन ॥ २२ ॥ गुरुं नये
केतुं वायव्याध्वजं संतिभं ॥ आदित्याभिमुखानेतानसाधे प्रत्यधिदेवतान् ॥ चंद्रादौ श्वेव संस्थाप्य पूजयेत्
तु माहिभिः ॥ स्कंदपुराणे ॥ शुक्राकौ प्राङ्मुखो जेयो गुरुसोम्य उरुमुखो ॥ प्रत्यङ्मुखः शनिः सोमः शोषादक्ष
णत्वेदिङ्मुख इति ॥ अधिष्ठानेषु चैतेषु यथाविभक्तसारतः ॥ ग्रहाणां प्रतिमाराभ्याः संस्थाप्य श्वोक्तलक्ष
णाः ॥ ताम्रकास्फटिकाद्रक्तं चंदनात्स्वर्णाकादुभौ ॥ रजतादयसः सीसात्कांस्यात्कार्याग्निहाः क्रमात् ॥ मूर्तिपार
माणं गोभिलः ॥ अर्कमकंगुलेः १२ कुर्याच्चतुर्विंशतिभिर्विधुं ॥ भौमं बुधं गुरुं शुक्रं विचतुः षण्वांगुलैः ॥ द्वाः
भ्यां शनिं गुरुमर्कः केतुमध्यर्धमंगुलं ॥ अंगुलेनोद्धृतात्कुर्याद्गुरुं सवान्किरीटिनः ॥ प्रणवादिष्याहतिभिः

जन्म गोत्रादिलक्षितान् ॥ प्रतिमासूक्त रूपासूत्रदानावाहयेनतः ॥ उक्तं च स्कांदे ॥ जन्मभूगोत्रमेतेषां वर्णस्थानमु
 खादिच ॥ योक्षात्वा कुरुते शांतिं यद्वा स्तेनावमानितादुत्त ॥ ब्रह्माथ देवी गायत्री परमात्माग्निरेव च ॥ अथिच्छंदो दे
 वताश्च ग्रणवस्य प्रकीर्तिताः ॥ जमदग्निर्भरद्वाजभृगवो मुनयः स्मृताः ॥ गायत्र्युष्मिगनुष्टुप् छंदांस्येता निवे क्रमा
 त ॥ अग्निर्वायुश्च सूर्याश्च व्याहृतीनां तु देवताः ॥ गृहावाहनपूजादो विनियोगः प्रकीर्तितः ॥ ॐ भूर्भुवः सुव
 रिति आसत्येनेति पूजयेत् ॥ आसत्येनेत्युच्यते षिर्द्विरण्यः स्तूपसंज्ञकः ॥ त्रिष्टुप् छंदः समाख्यातं सविता
 देवता स्मृता ॥ **अथ ध्यानं** ॥ ऐंद्राग्न्यः शैकलिंगे चरणमथातिथौ सप्तमीनाम्नि जातं यद्वा सीर्न सपद्माभ
 यकुरमुदितं काश्यपाख्ये च गोत्रे ॥ सप्ताश्वोद्यत्यतीकाध्वजानिरथवरो धाहृतं क्षत्रजातिं ताम्रे स्मिन्मूर्ति
 विं बसदयमभिमुखं सूर्यमावाहयामि ॥ तदक्षे चैद्रुदं अधिदेवं कद्रुद्रमंत्रतः ॥ अथिं कएवै स्य गाय

ब्रीहं दोहदृश्वदेवता॥ अग्निं दूतमचेत्यग्निं वामे प्रत्यधिदेवतां॥ अरिमेधातिथिः छंदोगायत्र्याग्निश्च दे
वता॥ आप्यायस्वेतचासोमं यजेदस्याश्च गौतमः॥ अरिः छंदश्च गायत्री देवता सोम उच्यते॥ कालिं चात्रि
स्तिकायां जनि तमथ तिथौ रुतुभूताभिधाने गोत्रे वात्रेः सदारं सगदवरकरं कुंदगोक्षीरगौरं॥ वैश्यं शुक्रं
पताकाध्वजवतिचरथेराजमानं दृशाश्चे वेदास्त्रे मंडले सिन्धुविमभिसुमुखं सोममावाहयामि॥ यजेद्गौरी
त्यर्चा गौरीं दक्षिणे स्याधि देवतां॥ अरिर्दार्घ्यतमाः छंदोजगती देव्युमास्मृता॥ आपो यजेदसुमेति वा
मे प्रत्यधिदेवतां॥ सिंधुर्ह्यय अरिः छंदोगायत्र्यायश्च देवता॥ २॥ अग्निर्मूर्ध्नि तिगं व्रेण यजेत्कुजमन
न्यधीः॥ अरिर्विरूपो गायत्री छंदोभोमोस्य देवता॥ भारद्वाजं दशम्यां जनि तमपि पयो देवतक्षेप्यवंस्यां
शक्तिं शूलं गदासीदधतमथ करैरुद्रजं बह्विर्गणं॥ क्षत्रं रक्तध्वजाद्ये स्थितमपि सुरथे मेषगोरक्तवस्त्रं

स्वेपीतेत्रसर्पाभिमुखमधिवलंभोममावाहयामि॥ यदक्रंदेति तदक्षिणेस्कंधः पूज्योधिदेवता॥ अषिर्मे
धातिथिः स्त्रिष्टुपुच्छदस्कंदे च देवता॥ स्योनेति पूजयेद्दामे पृथ्वीप्रत्यधिदेवता॥ अषिर्मेधातिथिः छंदोगा
यत्रीभूश्च देवता॥ ३॥ उदुध्यस्वेति मंत्रेण बुधमावाहयेद्बुधः॥ अग्निस्त्रिष्टुपबुधश्चास्य अषिश्छंदस्च देव
ता॥ द्वादश्यां वासवं क्षेमं गधजनपदे वा त्रिगोत्रे प्रसूते खट्वे खेटंगदाद्वं वरमपि दधतं पाणिभिः पीतवर्णं
उद्धृत्वा पीतध्वजादौ समुत्तमपतिरथे वसितं वैश्यमन्नस्थाने वाणानुकारे रविमभिरचिरं सोम्यमावाहयामि
॥ तच्च क्षेमं चैद्विष्णुमिदं ब्रह्मुरित्यधिदेवता॥ अषिर्मेधातिथिः छंदोगायत्री देवता हरिः॥ सदस्रशीर्षा पुर
षं वामे प्रत्यधिदेवता॥ अषिर्नागायणो नृष्टुपुच्छंदो देवश्च पूरुषः॥ ४॥ रुद्रस्य ते अतीत्य वेत्सीत पुष्पे रूद्र
स्पतिं॥ अषिर्मेधातिथिः स्त्रिष्टुपुच्छंदो देवो रुद्रं स्पतिः॥ भागक्षेमिंधुदेशे च विद्वरिदिवसंगोत्रांगीरसो

ख्येजातं दंडं कर्मंडल्वभिलषितं वरो विभ्रतं चाक्षमालां ॥ पीताश्वोद्यत्यताकाध्वजसरथगतं दीर्घवेदाक्ष
पीठे विप्रं सत्युष्यरागाभरणमभिरविंजीवमावाहयामि ॥ अज्ञाणं दक्षिणेभ्यर्चं द्रुह्यतज्ज्ञानमिति चा ॥ न
कुलोस्यागिषिस्त्रिष्टुपं छंदोन्नह्याधिदेवता ॥ इंद्रमिन्द्रमस्तेतवामेप्रत्यधिदेवतां ॥ विश्वामित्रं जषिस्त्रिष्टुप
छन्द इन्द्रोस्यदेवतां ॥ ५ ॥ शुक्रं त इत्युच्यते शुक्रं शुक्लपुष्पैः समर्चयेत् ॥ भरद्वाजं जषिस्त्रिष्टुपं छन्दः शुक्रश्च देव
ता ॥ जातं भोजकदोदृजं भृगुकुलेपुष्पेन वस्यां भुजे भ्राजं दंडं कर्मंडल्वसवरावक्षस्त्रे विभ्रतां ॥ चंचलां दु
पताकं सप्ततुरगेष्वाणुरथे पांडुरं पंचास्रे सदनं गुरुरिति भुवामावाहयामः कविं ॥ इन्द्रं च इत्यनेन इन्द्रोर्चयेत् दधि
देवतां ॥ मधुः छंदा जषिः छंदो गायत्रीन्द्रोस्यदेवता ॥ इन्द्राणीमास्वितो द्राणी वामेप्रत्यधिदेवतां ॥ जषिरेपा
कपिः छंदः पंक्तिः शच्यस्यदेवता ॥ ६ ॥ शानो देवातिशानिं हृत्पुष्पैः प्रपूजयेत् ॥ सिन्धुद्वीपजपिः छंदो गा

यत्रीदेवताशानिः॥ अशम्यांयः सराष्ट्रे समज्ञनिविधिभेकश्यपस्यान्ववायेशू दोर्नात्ताद्रितुल्यः करधृतशरतूणी
रखडाभयाद्वः॥ भ्रातृनीलाभगध्रध्वतरथनिलयं नीलमाणिक्यभूषं॥ स्थाने धन्वा रूतौतं स्ववितुरभिमुखं
सौरिमावाहयामि॥ उमंयमोतितदक्षोत्तधिदेवंयमं यजेत्॥ ऋषिर्यमः स्मृतं स्विष्टपुष्टं दोर्वेदेवतायमः॥ वामे प्र
जापतेन त्वदिति प्रत्यधिदेवतां॥ हिरण्यगर्भं कृषिस्त्रिष्टुष्टं दोरेवः प्रजापतिः॥ राहुंकयानश्चित्रेति हृष्टपुष्टे
ः प्रपूजयेत्॥ गायत्रीयामदेवोस्यराहुः छंदश्चिदेवताः॥ राकायां याम्यक्षेसमज्ञनिमलयेयस्त्वपेठानसीयः शू
द्रः स्वद्वंविशूक्तं सवरमपिदधजघर्मचंद्रार्कशत्रुः॥ दृष्टं दृष्टमध्वतोयदूरिणरिपुरथस्थायिनं व्याघ्रवक्त्रं शूर्याभेमे
उलेतंतरणिमभिगतं राहुमावाहयामि॥ कालंयमाय सोमेतिदक्षोत्तधिदेवतां॥ ऋषिर्यमोनुष्टुबस्य छंदः कालश्च
देवता॥ नमोऽस्तितिसर्पांश्च वामे प्रत्यधिदेवतां॥ सर्पंतीक्ष्णः छंदोनुष्टुपसर्पाः श्वदेवता॥ केतुं रुण्वन्तुचाकेतुं च

अपुण्यैः प्रपूजयेत् ॥ गायत्र्यस्यामधुः छंदाः केतुः छंदर्षिदेवताः ॥ अंतर्वेद्याममायां ज्ञानितमुरगभेजोमिनीयेच
गोत्रे वै इयां कल्पमुद्रसगद्वरकरं चित्रमाख्यातुरुपं ॥ चित्रं चंचकपोतध्वजपतिचरथे सन्तमंतर्ध्वजाभेस्था
ने सूर्याभिवक्त्रं यवनजमतुलं केतुमावाहयामि ॥ सचित्रमितितदक्षोचित्रगुप्तमथार्चयेत् ॥ त्रिष्टुपभरद्वाजचित्र
गुप्ताः छंदर्षिदेवताः ॥ ब्रह्माणं ब्रह्मजज्ञोतिवामे प्रत्यधिदेवता ॥ नकुलोस्य ज्ञाषिः स्त्रिष्टुपछंदो ब्रह्मादिदेवता ॥
इत्यधिदेवप्रत्यधिदेवसहितग्रहपूजनं ॥ अद्यविनायकादिपंचलोकपालाः ॥ गणानां त्वेति गणपंगो ह्यस्त
तो यज्ञेत् ॥ गणकज्ञाषिर्ज्ञात्यस्य छंदो देवो विनायकः ॥ मंदो जरे यज्ञे दुर्गां जातवेदस इत्युच ॥ कश्यपोऽस्त्रिष्टुप
स्त्रिष्टुपछंदो दुर्गा च देवता ॥ आनोतियुश्चिरित्यर्चद्वायुमुत्तरतोरवेः ॥ वसिष्ठोऽस्य ज्ञाषिस्त्रिष्टुपछंदो वायुश्च देव
ता ॥ घृतं घृतेन यजुषा ताकाशं राहुदक्षिणे ॥ यावां कडोत्यश्विनौ तु केतोर्दक्षिणतो यज्ञेत् ॥ शुनः शोपज्ञाषि

प्र.

३

छंदो गायत्री देवताश्चिनो ॥ पंचैतानथवा देवानग्रहाणां मुत्तरेयजेत् ॥ इन्द्रादीनथदिकृपालानयजेत्पूर्वादि
 दिक्कृमात् ॥ गायत्रीद्रोमधुः छंदोर्द्रुमिंद्रं च इत्युच ॥ सदस्याक्षंगजखंडाचीडां वज्रोत्पलोत्करं ॥ मेधातिथ्य
 ग्निगायत्र्योग्निमग्निंदुतमित्युच ॥ शोणवर्णं छागगते धृतशक्तिकं मंडलं ॥ यामामुहपयमास्तद्व्यमा
 येतियमं यजेत् ॥ सदंडोपाशं रक्ताक्षं हृश्ममदिषवाहनं ॥ आग्नस्त्रिहृषानिर्जतिश्चासुन्वंतमिति निर्ज
 तिं ॥ खड्गचर्मधरो नीलगामूर्ध्वकोशो नृवाहनो ॥ ब्रह्मावरुणगायत्र्या विमं मेवरुणं यजेत् ॥ नागपाशधरं
 शुक्लं मकरखंडकिरीटिनं ॥ वायुमानो नियुद्धिश्चात्रिहृषवासिष्ठवायवः ॥ वरध्वजकरं धूम्रं मृगस्थं चित्र
 वाससं ॥ छंदोतिशक्चर्मपयो रणा देवः कुबेरकः ॥ राजाधिराजमंत्रेण सगदं नृवाहनं ॥ शुक्लं वरं
 निधिपतिं धनदं त्वक्कापतिं ॥ महोदरं दूरिद्रुणं यजेदाभरणात्विंशं ॥ गौतमो जगतीशानस्तमो शाने

स्युमापतिं ॥ वराभयत्रिशूलाक्षस्रकरंगौरमुक्षगं ॥ सर्पराज्ञनुष्टुपसर्पानिमो अस्त्वित्यनंतकं ॥ पद्मशं
खगदाचक्रधरंसप्तफणोज्ज्वलं ॥ अनंतशयनासीनंमध्येवरुणरक्षसोः ॥ ब्रह्माणं ब्रह्मज्ञानुमेतीद्रे
शांतरेयजेत् ॥ हंससंशमश्रुकंशोणंलंबोधरजटाधरं ॥ कमंडलुसुबाक्षसुकूपप्रपाणिंचतुर्मुखं ॥ वि
श्वामित्रऋषिस्त्रिष्टुप्छंदो ब्रह्मास्यदेवता ॥ क्षेत्रस्यपतिनेत्यर्चेत्क्षेत्रपालंतुदाक्षिणे ॥ अंबकेन
मंत्रेणद्वीशो मृत्युंजयंयजेत् ॥ क्रमेणासनपाद्यार्घ्याचमनीयान्यतःपरं ॥ स्नानंपंचामृतेर्दद्यात्तत्त
मंत्रैः पृथक्पृथक् ॥ आप्यायस्वेतिपयसागायत्रीगोतमःपयः ॥ दधिक्रावादध्यनुष्टुप्दधि
क्राज्जोतिर्वेदोधिः ॥ प्रजापतिर्ऋषिर्देवमाहुयंशुक्रमसीतिच ॥ स्वादुःपवस्वेतिसितांजगतीव

ननुर्कराः॥ मधुवाता इति मधुगायत्री गौतमो मधु॥ शुद्धस्नानं ततो दद्यात्पुनराचमनीयकं॥ वस्त्रा
 नुलेपपुष्पाणि स्वस्वकर्मान्युपाहरेत्॥ रक्तश्वेते रक्तपतिपीतश्वेतासितानि च॥ श्यामलं च विचित्रं च वा
 सांस्येषां यथाक्रमं॥ रक्तचंदनमर्कायं श्रीचंदनमथेंदवे॥ रक्तं वा देवदारुं वा कुल्लाय बुधजीवयोः॥ माने शूलं
 कोंकुमं वा श्वेतं वा शंखजं भृगोः॥ शूनेः पिण्याकजं राहोः केतकी गर्भजं रजः॥ कस्तूरी केतवे यद्वा त्रयाणां
 मगरस्मृतं॥ सर्वेषां मथ वा दद्याच्चंदनं मलयोद्भवं॥ त्रिभ्यो रक्ताब्जकुमुदे रक्तं च करवीरकं॥ द्वाभ्यां च
 पादलं मल्ली भृगोर्विंदी वरं शूनेः॥ रुष्ममुन्मत्तकराहोश्चित्रपुष्पाणि केतवे॥ धूपाः कुंदुरक्तसांड्या
 क्षतोः सत्तरसो गुरः॥ सिल्हकं सागुरं बौद्धो गृगुलुः॥ शनये स्मृतः॥ राहुके लोः स्तथा काक्षा सर्वेषां वाथ
 गृगुलुः॥

गज्येन सर्पिषा दीपः सर्वेषां तिलजेन वा ॥ अथ नैवेद्यानि ॥ गुडोदनं पायसाच्चैत्थे हविष्यं क्षीरघ्राष्टिकं ॥ दध्यो
दनाज्योदनौ च रुसरं माषकोदनं ॥ चित्रोदनं च नैवेद्यं रव्यादिभ्यः प्रदापयेत् ॥ अन्येषामपि सर्वेषां भक्ष्य
भोज्यानि शक्नुतः ॥ तांबूलमुखवासादिदत्त्वा कृत्वानमस्कृतिं ॥ वेद्याईशानादंगभागे स्थापयेत्कलशं शुभं
॥ अत्रणं सह ददनं यदध्यक्षत विभूषितं ॥ मंडले तंडुलेः पूर्णेषां दूरेः सूमनोदरे ॥ आग्निप्रकलशं मंत्रं उ
च्चार्य कलशं न्यसेत् ॥ पूरयेत्तीर्थसत्तिलैरिमं मे गंग इत्यथ ॥ युवं वस्त्राणि मंत्रेण वा सोयुग्मेन वेषयेत् ॥ उध
तासीत्यहमहोश्वथे व इति पलवान् ॥ पंचत्वक् च चर्मूकानिते नैव कलशोक्षयेत् ॥ गङ्गाश्वरथ्या वल्मीकसंगम
सदगोष्ठगाः ॥ राजद्वारगताश्चाष्टौ मूर्तिकाः परिकीर्तिताः ॥ वटाश्वथो दुंबरास्त्रपूक्षाणां पलवाः स्वचः ॥
सहिरत्नानीति रक्षा न्यथ गज्यानि पंच च ॥ मणिमुक्ताप्रवालानि गारुडं पुष्करागकं ॥ वज्रं द्रुनील गोमेदं

वेद्यं मणयो न व ॥ सुवर्णं राजतं मुक्तं राजावर्तप्रवालकं ॥ पंचैतान्यथैकं वामाणि क्यमुत कंचनं । गोमू-
त्रमथ गायत्र्या गंधद्वारेति गोमयं ॥ आप्यायस्वेति गोक्षीरं दधिक्राव्येति गोदधिः । गवाक्ष्यं शुक्रमसीतिया-
ज्ञाता इत्यथौषधीः ॥ मुराभांसीवचाकुष्ठं शौलेयं रजनीद्वयं ॥ सटीपंचैकमुस्तान्च सर्वेषु धिर्गणाः स्मृताः ॥
गंधद्वारेत्यथोगंधं कुसुमान्यायनेति वै ॥ याः फलिनीरिति फलं कुंभे सर्वं विनिक्षिपेत् ॥ ततो भिमंत्रयेत् कुं-
भं मंत्रैरेतैः स्पृशन्कुशैः ॥ अमृतं रक्षापनाथं यनिर्मितो विश्वकर्मणा ॥ कल्पां कल्पां हि देवानां गृहीत्वा प-
रमेष्ठिना ॥ निर्मितोत्र कल्पा इति कलशस्तेन शोच्यते ॥ कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्रः संमथितः । मूले तत्र
सितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्थिताः । कुक्षौ तु सागराः सप्त सप्त द्वीपा वसुंधरा ॥ गंगा च यमुना चैव चंद्र-
भागा सरस्वती ॥ अर्जुनी गोमती चैव नर्मदा च महानदी ॥ कावेरी हहमवैष्णवी च तापी गोदा च रीति तथा ॥

ताम्रयणीपियोष्मीचसरयूगंडकीतथा ॥ विंध्यपादोद्गवायाश्चश्रीशैलाद्याविनिर्गताः । प्रभासंपुष्करंचैव
निमिषंचहिमालयं । वटेश्वरं त्रिशूलं च गंगासागरसंगमं ॥ अर्बुदं हेमवांश्चैवमानसंचमहासरः । एथि
व्यांयानितीर्थानिकुलशेतानिसंतुवे ॥ अथशान्तिश्चपुष्टिश्चगायत्रीचव्यवस्थिता ॥ ऋग्वेदोथयजुर्वेदः
सामवेदस्तथैवच ॥ अथर्वसंहितामंत्रैः कुरुशंपूरयंतिमं ॥ विश्वकर्मन्समागच्छद्दिवाकरसमप्रभं ॥ स्व
हस्तेनत्वयाकुंभोविन्यस्योयागमेदुपे ॥ ब्रह्माद्यादेवताः सर्वाः शूषयश्चतषोधनाः ॥ गंगाद्याः सरितः सर्वाः
सप्तचैकुरुपर्वताः ॥ तिष्ठंतुकुरुशेसर्वयावद्यज्ञः समाप्यतइति ॥ इममेवरणेत्यस्मिन्कुंभेवरणमर्चयेत् ॥ प्रज्ञाप
तिश्चगायत्री ॥ विरूपाद्यात्वर्पापतिः । सर्वसमुद्राः सरितस्तीर्थानिजलदानदाः ॥ आर्यान्तुमेसदासर्वेदुरित
क्षयकारकाः । पूर्ववत्पूजनंचास्यततोन्वाधानमाचरेत् ॥ यथाअस्मिन्कर्मणिरव्याधाः । प्रधानंनवदेवताः ।

प-

६

रुद्राग्न्याद्यानवनवअधिप्रत्यधिदेवताः॥ विनायकाद्याइंद्राद्याः सर्वाश्चैवांगदेवताः॥ समिदादिहाविर्मथ्यंतं
सांगेनकर्मणा॥ सद्योयत्पइतिप्रोच्यसमिधोऽनुहुयादभे॥ सांगाः सर्वतत्र देवाः संतु संनिहिता इह॥ इत्युक्त्वा सकु
शं वा शिविद्यन्मंत्रेण संस्पृशेत्॥ निर्वपेच्चरमण्येभ्यो देवस्य त्वेति मंत्रतः॥ प्रोक्षणश्च पणोद्यात्यसंस्कारंतं य
थाविधि॥ सत्ताथ कर्ता देवेभ्यो यष्ट्रं द्रव्यमुत्सृजेत्॥ इध्माधानादिकं दत्त्वा मुखं दूत्यंति कंततः॥ प्रतिग्रहं प्र
तिद्रव्यं दत्त्वा दद्याद्दशादृती॥ तथाधिदेवतादीनां तिस्रस्तिस्त्रोथं वैककाः॥ दत्त्वा व्याहृताभिः श्वाथनुहुयादिष्टं
स्वया॥ तदुक्तं याज्ञवल्क्ये॥ यस्य यश्च यदा दुःखः सतं यत्नेन पूजयेत्॥ ब्रह्मणोपां वरोदत्तः पूजिताः पू
जयिष्य
थ॥ ग्रहीधानानरेन्द्राणामुच्छ्राया न्यतनानि च॥ भावाभावो च जगतस्तस्मात्पूज्यतमाग्रहा इति॥ द्रव्याणि समि
दाः संच चतुस्ति स्य वा दयः॥ अर्कः पलाशः खदिरस्त्वपामार्गाथ पिप्पलाः॥ ओदुंबरः शमी दूर्वा कुशाश्च समि

धः क्रमात् ॥ एकैकस्या चाष्टशतमष्टाविंशतिरेव वा ॥ द्योतय्यामधु सर्पिभ्यां दध्ना क्षीरेण वायुनाः ॥ समित्क्ष
णं चोक्तं ॥ विशीर्णा विदलाहस्वावृक्षाः सकृन्निराः रूपाः ॥ अति स्फुल्लतिदीर्घाः श्वसमिधः कार्यनाशना
ः ॥ विशीर्णायुः क्षयंकुर्याद्विदलापुत्रनाशिनी ॥ सकृन्निरायाधिजननी रुशाचरिपुवर्धिनी ॥ दीर्घा विदेश
गमनी स्फुल्लाचात्मविनाशिनी ॥ अरुशासप्तमी स्फुल्लासाद्राच सुपलाशिनी ॥ प्रादेशात्ताधिकान्यूनाः स
मिधः सर्वकर्मणि ॥ अर्कोनाशयते व्याधिं पालाशः सर्वकामदः ॥ खदिरः श्वार्थलाभाय अपामार्गं सखप्र
दः ॥ अश्वत्थः सर्वकामाय सोभाग्यायाप्युदुंबरः ॥ ग्रामीग्रामयते पापं दूर्वायुः सरववर्धिनी ॥ कुशाध
मार्थकामानां रक्षणं च सतामृतं ॥ दूर्वा हतिस्त्रिदूर्वस्यात्कुशं स्तंबः कुशा हतिः ॥ तत्राधिदेवतादीनां पा
लाशः समिधः समताः ॥ उक्तालभेतु सर्वेषां मपि पालाश एव हि ॥ अथ होमेपि आदित्यादीनां ग्रहाणां

पूजयामि छंदर्विदेवतादिकमुक्त्वा स्वस्वमंत्रैर्होमं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ आसत्येनेत्यस्य मंत्रस्य द्विरण्यस्तू
 पञ्चषिस्त्रिष्टुप् छंदः ॥ सविता देः सूर्यप्रीतये समिदादिद्रव्यहोमे विनियोगः ॥ आसत्येनेति मंत्रेण जु
 हुयात् ॥ एवं चंद्रादीनामापि ज्ञातव्ये ॥ प्रधानहोमं कृत्वेवं दत्त्वा स्त्रिष्टुप् छंदोदुतिं ॥ समित्तंसंहने दत्त्वा ज्ञया
 दीन जुहुयात्ततः ॥ यदस्येति स्त्रिष्टुप् छंदोदुत्वा गर्दिः समंजनं ॥ कृत्वा प्रहृत्य परिधीन प्रायश्चित्तादुतिस्त
 तः ॥ चित्तादिकं ज्ञया युक्तमना ज्ञातादि कं पुनः ॥ पूर्वाधारो ज्ञयादिश्च सुवेणो वसुचेतराः ॥ पूर्णादुतिं सुचाद
 द्यात्तद्वाद्वाग्दुतिं ज्ञया ॥ फलवस्त्रादियुतया वक्ष्यमाणैश्च मंत्रकैः ॥ समुद्रादिति तिष्ठणां गौतमो वासदे
 वकः ॥ ऋषिः छंदः स्त्रिष्टुप् छंदो देवतापरिकीर्तिताः ॥ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः स्त्रिष्टुप् छंदो देवानामेव च ॥ मूर्धानेति
 पुनस्ताग्निस्त्रिष्टुप् छंदो देवानामेव च ॥ पूर्णादुतिं सुचादित्युचो विश्वे देवानुष्टुप् छंदो देवानामेव च ॥ सप्ततेग्निश्च जगती स

सवान्नित्यपि॥ इत्थं पूर्णोद्भूतिं हृत्वा चोत्तरं परिषेचनं॥ पूर्णपात्रोद्धारनं च हृत्वा ब्रह्मविसर्जनं॥ अथ
पूर्णपात्रं च दद्याच्चैवोक्तलक्षणं॥ तथा॥ आद्यमुद्दिभवेत्किंचितं किंचिच्चत्वारिपुष्कले॥ पुष्कलान्येव चत्वारि
वैष्णवात्रंसकांचनं॥ पूर्णपात्रमिदं प्रोक्तं तं दुःखैः पूरितं सदेति॥ ततस्तत्तौ कृपातेभ्यो मायभक्तबलीन्दरेत्॥ पो
लिकापसहितानसौ दकानक्षतैः सह॥ स्वस्वमंत्रैः स्वस्वदिक्षचन्दैः पूर्वादिदिक्कामात्॥ गृहाद्गृहिः शैवपातु
बलिं रक्षासदक्षिणे॥ बद्धहस्त्याज्ञातिरुद्गृहाणे मंबलिंदरे॥ यज्ञमानस्य मेभ्युदयंकुररक्षेममध्वरं॥ मेष
सृशक्तिहस्ताग्नेगृहाणे मंबलिंकवे॥ यज्ञमानस्य मेभ्युदयंकुररक्षेममध्वरं॥ २॥ सदंतमदिषारुदागृहा
णे मंबलियम॥ यज्ञमानस्य मेभ्युदयंकुररक्षेममध्वरं॥ ३॥ शिवस्तु रक्षःस्थूलाब्जगृहाणे बलिमर्पितं
॥ यज्ञमानस्य ०॥ ४॥ सप्तस्थपाशुधृकृपाशिनगृहाणे मंबलिमप्यते॥ यज्ञमानस्य ०॥ ५॥ वायोमृग

प.

स्थध्वजधृक्गृहाणे मंबलिंविभो। यज्ञमानस्य० ॥ यक्षेशसर्गदृष्टीद्वलिस्तेयंनृवाहनं॥ यज्ञमान०
॥ ७॥ रुषस्थैरुहृस्तेरागृहाणे मंबलिंदूर॥ यज्ञमान० ॥ ८॥ सचक्रानंतनागेन्द्रमहीधरबलिंदूर॥ यज्ञ
मानस्य० ॥ ९॥ हंसस्थाक्षकुरञ्ज हननगृहाणे मंबलिंस्वभूः॥ यज्ञमानस्य० ॥ १०॥ केषालहृस्तक्षेत्रेरा
गृहाणे मंबलिंविभो॥ यज्ञमानस्य० ॥ ११॥ व्याघ्रधूपूजनं कुर्याद्रव्यादीनां यथाक्रमं॥ ककरास्यपवनेश्व
धूपदीपनिवेशकेः॥ पुनः पुष्पांजलिंदत्तानमस्तृत्वा विसर्जयेत्॥ यांतु देवगणाः सर्वपूजामादाय मामि
कां॥ इष्टकामप्रदानार्थं पुनरागमनाय चेति॥ अथाभिषिंचेत्तन्मंत्रे यज्ञमानं सदानुगं॥ गृहीत्वा वारुणं कुं
भं वेशाः पूर्वोत्तरे॥ अपर्लिंगाः पावमान्यश्च होरण्याः सोरभास्तथा॥ आयुष्याग्रहमंत्राश्च तथा पौरा
णिकाः परे॥ तथा पौराणिकाः॥ सुरास्त्वामभिषिंचंतु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः॥ वासुदेवो जगन्नाथः स्तथा संव

र्षणोविभुः॥ प्रसुप्तश्चानिरुध्यश्वभवंतुविजयायते॥ आखंडलोमिर्भगवान्यमोवैनिर्जतिस्तथा
वरुणःपवनश्चैवधनाध्यक्षःस्तथाशिवः॥ ब्रह्मणासद्वितःशेषोदकूपालाःपातुतेसदा॥ कीर्तिर्लक्ष्मी
धृतिर्मैधापुष्टिःश्रद्धाक्रियामतिः॥ बुद्धिर्लज्जावैपुःशान्तिस्तुष्टिःक्रान्तिश्चमातरः॥ एतास्त्वामभिषिचंतु
चंतुदेवपत्न्यःसमागताः॥ आदित्यःश्वंद्रुमाभौमोबुधज्येष्ठिसितार्कज्ञाः॥ ग्रहास्त्वामभिषिचंतुरा
हुर्केतुश्चतुर्विंशतिः॥ देवदानवगंधर्वायक्षराक्षसपुंगवाः॥ नृपयोमनवोगावोदेवमातरएवच॥ देवपत्न्योदु
द्रुमानागादेत्याश्वाप्सरसांगणाः॥ अस्त्राणिसर्वशस्त्राणिराजानोवाहनानिच॥ औषधानिचरत्नानि
कालस्यावयवाश्चये॥ सरितःसागराःशैलाःस्तीर्थानिजलदानदाः॥ एतेत्वामभिषिचंतुसर्वकामार्थसि
द्धये॥ अग्निभिषिक्तःस्ततःश्वेवयजमानंसदस्त्रिया॥ शुक्रावरधरःश्रीमानशुक्रमात्यानुलेपनः॥ धृताः
निर्पूर्ववासांसिआचार्यायप्रदापयेत्॥ आचार्यायब्रह्मणेचस्तुतिगर्भ्यादक्षिणाःक्रमात्॥ गोभू

प्र.

५.

तिलाहरण्याज्य वासांसि विविधानि च ॥ आचार्याय च देयानियेन वा तोषमाप्नुयात् ॥ अथाज्यावेक्षणं दद्यात् ॥ यालक्ष्मीर्यज्ञमेदोस्थं सर्वंगेषु प्रतिष्ठितं ॥ तत्सर्वं शुभमयाज्याशुभ्रियमायुश्च वर्धय ॥ इतिकोः
स्य पात्रं पूरितमाज्यं सकांचनं सदक्षिणा कंभाह्वयाय दद्यात् ॥ अथ ग्रहदक्षिणाः ॥ धेनुः शुंखं स्तथा
ननु न्हेमवा सोदयः क्रमात् ॥ कृष्णागौराय स छागं एतावे ग्रहदक्षिणा ॥ मंवाश्वमात्स्ये ॥ कपिले सर्वदेवानां
पूजनीया सितोद्दिणी ॥ धेनुस्तीर्थमयी यस्मात्तः शान्तिं प्रयच्छमे ॥ १ ॥ पुण्यस्त्वं शुंखपुण्यानां मंगला
नां च मंगलं ॥ विष्मना भधृतो नित्यमतः शान्तिं ॥ २ ॥ धर्मस्त्वं रघुरूपेण जगदानंदकारक ॥ अष्ट
मूर्तेरधिष्ठानमतः शान्तिं ॥ ३ ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्त्वं हेमबीजं विभावसो ॥ अनंतपुण्यफलदमतः शान्तिं ॥ ४ ॥ पीतवस्त्रयुगं यस्माद्भासुर्देवस्य बहुभं ॥ प्रदोना नस्य मोविष्ममतः शान्तिं ॥ ५ ॥ विष्मुर

अथरूपेण यस्मादमृतसंभवः चंद्रार्कवाहनं नित्यमतः शान्तिं ॥ ६ ॥ धेनुः स्वं पृथिवी सर्वा यस्मात्केश
वसंनिभा ॥ सर्वपापहरा नित्यमतः ॥ ७ ॥ यस्मादायसकुमार्णित्वदाधाराणि सर्वदा ॥ हेतुदूलांगला
दीनांतस्माच्छान्तिं ॥ ८ ॥ यस्मात्वेच्छागयज्ञानामाहुर्वैति व्यवहितः ॥ यानां वभावसोर्नित्यमतः शान्तिं ॥
॥ ९ ॥ यथोक्तदक्षिणा लाभे गादद्याच्छास्यलंकृताः ॥ तत्र संवत्सरा गवामंगेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ॥
यस्मान्नस्माच्छिवं मे स्यादित्थं लोके परत्र च ॥ सर्वान्प्रदक्षिणां लुप्य न मस्कुर्यात् ॥ बोधाय नः ॥ ग्रहाणां चो
नरं द्राश्च ब्राह्मणाश्च विदोषतः ॥ पूजिताः पूजयंत्येते निर्दहंत्यवमानिताः ॥ तस्मान्न दक्षिणा दीनं क
र्तव्यं भूतिमिच्छत ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु प्रतिष्ठादिषु कर्मसु ॥ नामान् चोत्तेजोपनयेत्तद्वत्समाचरेत् ॥ नि
र्विघ्नार्थं मुनिश्चेत्तथोद्देगाद्गतेषु च ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यं मरिषश्चक्षयः सुखं ॥ सर्वतान् वृष्टिः कीर्तिश्च भ

प्र.

३

वे नैवा व्रसंशयः॥ महाशान्तिपाठयित्वा भोजयित्वा च शक्तितः॥ कृत्विजो ब्राह्मणां श्रान्यादीनां नाथां
श्रुतोषयेत्॥ ततश्च बंधुभिः सार्धं स्वयं भुंजीत केसुखं॥ वाङ्मयेन गुणेनेयं स तां कंठविभूषणं॥ यथि
ता विश्वनाथेन ग्रहमुक्तावलीशुभा॥ ॥ इति विश्वप्रकाशे ग्रहयज्ञविधिः॥ ग्रहपंचाङ्गिर्यंते॥ मध्ये
ताम्रतंदुलमंडलं॥ १॥ आग्नेयां शुभ्रैश्चतुरस्रं॥ २॥ त्रिकोणमरणैर्भौमं दक्षिणे॥ पीतेरीशाने बुधं
बाणवत्॥ बृहस्पतिपीते तूत्तरे दीर्घचतुरस्रं॥ शुभ्रैः शुक्लपूचकोणं पूर्वत्र॥ रुहमेः पश्चिमेशानि चा
पवत्॥ राहुं धूम्रैः शर्पवत् नैर्ऋत्यां॥ चित्रैः केतुं वायव्यां ध्वजवत्॥ तदुत्तरे वारुणं घटं न्यसेत्॥ कलश
स्य मुखे रूत्यादि॥ पूजादो मानं तं रं माषभक्तबलिसर्वेषां॥ क्षेत्तृपालस्य च॥ ततो यज्ञमानस्याभिषेकं॥
दक्षिणादानं॥ ३॥ अथ मंत्राः॥ आसत्येन रजसा च तमानो निवेश्य नमृतं मर्त्यं च॥ हिरण्ययेन स

दितार्थेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥ चंद्रः आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतः सोमरुस्म्यं ॥ भवायाज
स्यसंगथे ॥ मगधः ॥ अग्निर्मूर्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयं ॥ अपां रेतां सिञ्जिन्वति ॥ बु-
उद्धुध्यस्वाग्नेप्रतिजाग्रह्येनमिंष्टापूर्तेसं रज्जेथामयंच ॥ पुनः रुण्वरुं रत्वापितरं युवानमः
न्यातां सौत्वयितंतुमेतुं ॥ रुद्रः ॥ रुद्रस्पते अतियदयो अर्हाद्युमद्विभातिव्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीद
यछवसतप्रजाततदस्मासुद्रविणंधोहृत्त्रिं ॥ शुक्रः ॥ शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यद्विषुरूपे अद्वी
द्योरिवासि ॥ विश्वादिमाया अवसिस्वधावोभद्राते पूषं निदरातिरस्तु ॥ शानिः ॥ शानो देवीरभिष्टयः
आपो भवंतु पीतये ॥ शं योरभिस्त्रवंतुनः ॥ सद्गः ॥ कयानश्चिव आभुवद्वी सदारथः सरवा ॥ क
याशश्चिद्यारुता ॥ केतुं ॥ केतुं रुण्वनकृतवपे शोमर्वा अपे शसे ॥ समुषद्भिरजा यथाः ॥ १॥ ॥

अथाग्निदेवता ॥ कद्रुद्राय प्रचेतसेमीदुष्टमायतव्यसे ॥ वोचेमशंतमहं हरे ॥ ३ ॥ गौरीर्मिमायसल्लि
लानितक्षेत्येकपदीगद्रूपदीसाचतुष्पदी ॥ अष्टापदीनवपदीवभूवुषीसहस्राक्षरापरमेव्योमन
॥ २ ॥ यदक्रंदः प्रथमं जायमान उद्यत्समुद्रादुतवापुरीयात ॥ श्येनस्य पक्षां हरिणस्य बाहू उपसृ
त्यं महिजातं ते अंर्वन ॥ ३ ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमन्नेधानि दधे पदं ॥ संमूढमस्य पादं सुरे ॥ ४ ॥ ब्रह्म जेतानं
प्रथमं पुरस्ताद्विभीषतः सुरचोर्वेन आवः ॥ सबुद्धिया उपमा अस्य विष्णोः सतश्च योनिमसतश्च विवः ॥ ५ ॥
इंद्रो विश्वतस्परिहृवा महोजनेभ्यः ॥ अस्माकमस्तु केवलः ॥ ६ ॥ इमं यमप्रस्तरमादिसिदां गिरोभिः पि
रुभिः संविदानः ॥ आत्मा मंत्राः कविशस्त्रावहंत्वेनाराजं हविषामादयस्व ॥ ७ ॥ यमाय सोमं सुनुत यमा
यजु हुता हविः ॥ मम ह्यहो गच्छत्यग्निदूतो अरं हतः ॥ ८ ॥ सच्चिन्नचित्रचित्तयंतमस्मै चित्रक्षत्रचित्रतमे

वयो धां ॥ चंद्रायिंपुस्वीरं वृहंतं चंद्रं चंद्राभिर्गणते युवस्व ॥ १ ॥ अथ प्रत्यधि देवता ॥ अग्निं दूतं रुणीमहे
होतारं विश्ववेदसं ॥ अस्य यज्ञस्य सुकृतं ॥ २ ॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीदंतर्विधानि भेषजा ॥ अग्निं च विश्व
श्वशं भवं ॥ ३ ॥ स्योना एथि विभवान् क्षरानि वेदानी ॥ यछानः शर्मस प्रथाः ॥ ४ ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः
सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ स भूमिं विश्वतो वृत्वा ॥ अत्यतिष्ठेदृशांगुलं ॥ ५ ॥ इन्द्रमस्त्व इह पाहिसोमं यथा
शार्याते अपि बः सुतस्य ॥ न वे प्रणीतीति बभूव शर्मणा विवो संतिक्रवयः सुयज्ञाः ॥ ६ ॥ इन्द्राणीमास
नारीषु सुपत्नीमहमथ वं ॥ न ह्यस्या अपरं च न ज रसा मरुते पतिः ॥ ७ ॥ प्रजापते न त्वहेतान्यन्यो विश्वाता
तानि पतिता बभूव ॥ यत्कामास्ते जुहुवुः स्तनो अस्तु वयं स्याम पतयोरखीणां ॥ ८ ॥ नमो अस्तु सर्पेभ्यो
येनेत्त्व एथि वीमनु ॥ ये अंत रिक्षे ये दिवितेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ ९ ॥ ब्रह्मजज्ञानं ॥ १० ॥ इति प्रत्यधि देवता

प्र.
२.

अथविः। यकादयः॥ पंच॥ गणानां त्वागणपतिः द्वापामदेकविंकवीनामुपमथ वस्तमं॥ ज्येष्ठराजं ब्रह्मणा
ब्रह्मणस्पत आनः शृण्वन्तूतिभिः सीदसादनं॥ १॥ जातवेदसे सुनवाम सोममराती यतो निदहाति वेदः
सनः पर्वदति दुर्गाणि विश्वांना वेवसिंधुं दुरितात्यग्निः॥ २॥ आनो नि युद्भिः श्रुतिनीभिरध्वरंसदस्त्रिः
णीभिरुपयाद्वियं॥ वायो अस्मिन्हविषिमादयस्वयं पातः स्वस्तिभिः सदानः॥ ३॥ घृतं घृते पावा
नः पिवत वसां वसापावानः पिवतां तरिक्षस्य द्वावरसि स्वाहा त्वं तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो वि
दिश उदिश स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः॥ इत्याकाशं॥ ४॥ यावां कशामधुमत्यश्विना सूनृतावती॥
तया यत्तं मिमिक्षतं॥ उपवामगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वेपते यो निरश्विभ्यां त्वा॥ इत्यश्विनो॥ ५॥ इति पं
चलो कपालाः॥ अथ इंद्रादि लोके पालाः॥ तमित्राः॥ इंद्रं विश्वतः १ अग्निं दूतं २॥ यमाय सोमं ३

अस्तु च तमयज्ञमानमिच्छस्तेन स्येत्यांतस्करस्यान्वेषि॥ अन्यमस्मादिच्छसात इत्यानमो देवि निर्जते
तुभ्यमस्तु॥ ४॥ इमं मे वरुणशुधीहवमद्याचमडय॥ त्वामवस्युराचके॥ ५॥ आनोतियुद्धि॥ ६॥
राज्ञाधिराज्ञाय प्रसह्यसाहने॥ नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे॥ समेकामान्कामकामाय मह्यं॥ को
मैश्वरो वैश्रवणो ददातु॥ कुबेराय वैश्रवणाय॥ महाराज्ञाय नमः॥ ७॥ तमीदृशानं जगतस्तस्थुषस्य
तिंधियं जिन्यमवसेहम देवयं॥ पूषानो यथा वेदसामसहधेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये॥ ८॥ नमो
अस्तु सर्वेभ्यो॥ ९॥ ब्रह्मज्ञानं॥ १०॥ क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव ज्ञायामसि॥ गामश्वं पोषयित्वा स
नो मृडातीदृशे॥ ११॥ अथैव कंयज्ञाम देसु गंधिं पुष्टिवर्धनं॥ उर्वारिकमिदं बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात
॥ १२॥ तद्देहिमाः परमं पदं सदा पश्यन्ति॥ ॥ इति प्रह्लादीनां मंत्राः॥ सप्तते अग्ने समिधः सप्तजिह्वाः स

प्र.

३.

सर्वयः सप्त धाम प्रियाणि ॥ सप्त दोत्राः सप्त धात्वा यज्ञं तिसप्त योनी राष्ट्रं स्वाष्टेन स्वाहा ॥ इति पू
र्णाहुति मंत्राः ॥ ॥ अज्ञात न दिति विश्व प्रकाश भिध पत्य तौ तत्कृतौ समाप्ता ॥ ग्रह शांति रेखा ॥ ॥
अथ विनायक शांतिः ॥ यज्ञ वक्ष्यः ॥ विनायकः कर्म विघ्न सिध्यर्थं विनयो जितः ॥ गणानामाधि
पत्ये चरद्रेणं ब्रह्मणा तथा ॥ एवं विनायकस्याधिकारिकं व्यापारमभिधाय तेन गृहीतस्य स्वप्न
दर्शनानि प्रत्येकीक्षदर्शनानि चाहं ॥ तेनोपसृष्टोपयस्तस्य लक्षणानि निबोधत ॥ स्वप्नो वगाह
तेत्यर्थं जल मुंदांश्च पश्यति ॥ काषायं वाससश्चैव नूव्यादींश्चाधितोदाति ॥ अंत्यं ज्ञेयं गर्दभै रक्ष्मि
है कत्रावतिष्ठते ॥ ब्रजं नपितथात्मानं मन्यते नुगतं परैः ॥ विमनो विपत्कारंभः संसीदत्य
निमित्ततः ॥ तेनोपसृष्टो लभते नरा ज्यं राजनं दनः ॥ कुमारी वनभर्ता रं मपत्यं गर्भमंगना ॥ आ

चार्यत्वं श्रोत्रियस्य न शिष्योऽध्ययनं तथा ॥ वणिगरत्नाभं न चाप्नोति वृषिचापिरुषीवलः ॥ एवं वि-
नायकं गृहीतस्य चिन्हान्यभिधाय विनायकोपसर्गपरिहारकं कर्मादि ॥ स्मपनं तस्य कर्तव्यं
पुण्येऽन्धविधिपूर्वकं ॥ गौरसर्वपकत्वेन साह्येनोत्सादितस्य च ॥ सर्वैषिधेः सर्वगंधैर्विलिप्त-
शिरसस्तथा ॥ भद्रासनोपविष्टस्य स्वस्तिवाच्यं द्विज्ञा शुभाः ॥ अश्वस्थानाद्भजस्थानाद्दूर्गाका-
संगमाश्रयांत ॥ मृत्तिकागोचनां गंधान्गुग्गुलुं चाप्सु निक्षिपेत् ॥ या आहता एकवर्णेऽश्वतुर्भिः कं-
लशैर्दृढात ॥ चर्मण्यनदुद्देरक्ते स्थाप्यं भद्रासनं ततः ॥ सहस्राक्षं शतं धारमृषिभिः पावनं कृतं ॥ तेन
त्वामभिषिञ्चामि पावमान्यः पुनंतुते ॥ भगंते वरणो राजा भगंसे देवदूत्यतिः ॥ भगमिन्द्रश्च वायु-
श्च भगं समर्चयोद्दुः ॥ यत्ते के शेषु दोभाग्यं सीमं ते यच्च मूर्धनि ॥ ललाटे कण्ठो रक्षोरापः स्तुद्धं

तु सर्वदा । स्नातस्य सार्धपत्नौ लंघ्ये णोदुं वरेण तु ॥ जुहुयान्मूर्ध्नि कुशान्तसव्येन परिगृह्य तु ॥ मित्रश्च संमि-
 तश्चैव तथा शालकटंकटौ ॥ कुष्मांडो राजपुत्रश्चैत्यं ते स्वाहा समन्विते ॥ नामभिर्वलिमंत्रैश्च नमस्कारस-
 मन्विते ॥ अंतैस्वाहा समन्वितैर्मूर्धनि जुहुयादित्यन्वयः ॥ तथा विधिर्वलिमंत्रैर्वलिं दद्यादित्यध्याहृत्य
 योज्यं ॥ बलिर्बलिप्रकारमाह ॥ दद्याच्चतुष्टयार्थं पूर्वे कुशान्तास्तीर्य सर्वतः । रुता रुतांस्तंडलांश्च पल्लौदनमे-
 व च ॥ मत्स्यान्यक्षांस्तथैवामान्मांसमेतावदेव तु ॥ पुष्पं चित्रं सुरां धं च सुरांचित्रविधामपि । मूलकं पूरिका पू-
 पांस्तथैवोदंरकस्तथा ॥ दध्यं नंपायसं चैव गुडपिष्टे समोदकं ॥ एताः सर्वानुपाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः । वि-
 नायकस्य जननी मुपतिष्ठेत्ततो बिकां ॥ दुर्वासिर्षपपुष्पाणां दत्त्वा ह्यर्घ्यं पूर्वम् । जलं ॥ रुताः सरुदबुद्धताः पल-
 लौदनस्तिलपिष्टमिश्रं च श्रोदनः ॥ ओमा अपक्वाः ॥ एतावदेव तु । पक्वं अपक्वं मांसमित्यर्थः । पुष्पं चित्रं

रक्तपीतादि॥ सुगंधिद्रव्यं॥ त्रिविधासुरा॥ गोदीपेष्टीमाध्वीच। मूलकं। कंदाकारोभक्ष्यविशेषोमूलकं।
च॥ ओं देरकस्वजः॥ देरकाः पिष्टविकारानानाविधाः। ते प्रोक्ताः स्वजं रूतुच्यंते॥ गुडपिष्टं गुडमिश्रं शोल्या
दिपिष्टं॥ अन्यत्प्रसिद्धं। उपस्थानमंत्रमाह॥ रूपंदोह्यशोदेहिभगं भगवति देहिमे॥ पुत्रान्देहिधनं देहि
सर्वकामांश्च देहिमे॥ ततः शुक्लांबरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनं॥ आरुणाभोजय देघादूरुयुग्मं गुरो
रपि॥ असमर्थश्चेत्त गुरोराचार्याय वस्त्रयुग्ममात्रमपि दक्षिणां दद्यात्॥ समर्थश्चेत्सामर्थ्यानुसा
रेण विनशाद्यंतकार्योदतिस्मरणात्॥ इति याज्ञवल्क्यप्रोक्तविनायकशान्तिः॥ अथास्येवप्रयोगः
अथोच्यते त्रसंभारागे च नापंचपत्तिकाः। अश्वस्थानाद्रुजस्थानाद्रुत्मीकासंगमात्तद्गदात्॥ चंदना
गरकरुण्डीकर्पूराद्याः सुगंधयः। गौरसर्पपक्वकाश्वगव्याद्येन विमिश्रितः॥ गुग्गुलुः श्वापिसंशुद्धः

प्र.

५.

सर्वोपधिगणस्तथा ॥ मुरा मांसीव वा कुषं नो लेयं रजनीदूयं ॥ सटीचैपक मुरा च सर्वोपधिगणः स्मृतः ॥
चत्वारः कलशाएकवर्णा अस्फुटिता व्रणाः ॥ रूदोदक युतापि स्यान्निम्नगो संगमोदकं ॥ सग्रीवा पुष्ठमार
सं च मंजानुदंतया ॥ श्रीपणिका घपीतश्च सहकारस्य पल्लवाः ॥ अश्वत्थ पल्लवा चास्युः सगंधिसमनां स्मृ
पि ॥ स्मृशोभनगंधाश्च विचित्रकुसमानि च ॥ कलशो वेष्टनाथो यनववस्त्रचतुष्टयं ॥ पीतस्य उादनाथं तु
शुभ्रं वस्त्रमथापरं ॥ गणेशो विद्यो रथे वस्त्रयुग्मं स शोभनं ॥ आचार्यं दक्षिणाथं तु महाद्वयसनद्वयं ॥
पंचवर्णा निपि हानि स्वस्ति कस्य विनिर्मितैः ॥ तैलं च सार्ष्टि पंतदू उदुंबर विनिर्मिताः ॥ स्वयः कुशाश्च रंस्था
लीखालीपाकार्थं तंडुलाः ॥ किंचिदुत्ति क्रिया कूसास्तंडुलाश्चापरंतथा ॥ तिलपिष्टेन संयुक्त ओदनः शर्प
एव च ॥ पक्वांश्च मत्स्यांश्चापक्वान्मांसं पक्वमपक्वं ॥ गोडपिष्टं माध्वीचेत्येवं च त्रिविधा सुरा ॥ मत्स्यादि

कुं सरा तंच निविध्यं यस्य यच्च तत् ॥ नया ज्यंतु विशेषेण द्विजे स्याज्ज्यासरास्तदा ॥ यज्ञमानस्तथु दृष्ट्वे र्दृ
 जेस्तान्नियोजयेत् ॥ प्रत्यक्षमूलकं चास्या दुक्तं भक्ष्यस्तथावृत्तिः ॥ अप्रुषाः प्रुषिकाश्चैवोदरे क ॥ स्वज्ञः ॥ व
 र्जुलेश्वतुरस्त्रेश्वदीर्घैः पिष्टविनायकैः ॥ निर्मिताः स्वज्ञदुच्यन्ते उदरे क ॥ समाख्यया ॥ दध्यं नंपायसंचैव
 पिष्टं च गुडमिश्रितं ॥ लडुकाश्च तथा दूराः सख्यपागोरसंनिताः ॥ गणैश्चाप्रातमांचैव गोयश्च प्रतिमां तथा
 एवं संभृतसंभारः प्राति कुं यो छुभेदिते ॥ विनायकशान्तिं कर्तुं कामः स्वचंद्रताराबलोपितेरुत बाह्याभ्यंतर
 शोचे नित्यकर्मनंतरं मम कर्म योजनार्थमेतत्कर्म कुरिष्यदिति संकल्प्य शुद्धे तोयनसंपन्नं ब्राह्मणमस्मिन् कर्म
 णि त्वामाचार्यं कुं कुर्याति गंधपुण्याक्षतादिभिरुपणीत ॥ तथान्याश्च चतुर्त्विजो नृणां ॥ अथात्विग्भिः
 आचार्यः कर्म कुर्याति ॥ गोमयोपलिप्तेस्वलं रुते देशे पंचवर्णैः पिष्टे भद्रा मनाथं मे कंकारयेत् ॥ तस्य स्वस्ति

स्वस्ति कुं

सहित

कस्य पूर्वादिदिक्षु चतुरः स्वस्तिकान्कारयेत् ॥ कलशस्थापनार्थं । तत्र मध्यस्वस्तिकोपरि रत्नमान इह चर्मो
 नरलोमं प्रार्च्य नग्रीवं संस्थाप्य तत्पीठे श्वेतवस्त्रेण प्रच्छादयेत् ॥ ततश्चतुर्दिक्षु स्वस्तिकेषु अत्रणा स्फुरितं कल
 शाने कवर्णाश्चतुरः श्वंदनं चर्चितान् स्मर्यामवेष्टितं कंठान्न वा दत्त वस्त्रभूषिताम् ॥ धान्यरांशो निधाय च दोह
 केन नदीसंगमोदकेन वा पूरयित्वा ततः शुद्धतामसवराहेण वस्त्रेण दत्तवाहना ॥ मृतिकेक्ष्मे पापं यन्मया दुष्ट
 तं हृतं ॥ इत्यनेन मंत्रेण पंचमूढः संस्थाप्य । गंधद्वारां दुर्गाधर्षणं नित्यं पुष्टं करिषिणी ॥ इत्येवमसर्वभूतानां
 तामिहोपलभ्येत्थियं ॥ इति मंत्रेण चंदनागरकस्तूरीकपूरं राक्षान् गंधान् गोरोचनां गुग्गुलुं विनिक्षिप्याम्रादि
 प्रक्षाल्य पल्लुवैद्यन्यतमानि पल्लवानि कलशमुखे पुवथाक्षां भविनिक्षिपेत् ॥ ततश्च त्वारज्जुतिज्ञः पूर्वादि
 दिग्बलित कलशेषु त्वं नो अग्नेवरुणस्य विद्वानदेवस्य हेतुवया सि सीता ॥ यत्तिष्ठो बन्धितमः शोशु

आनोविश्वादेवांसिप्रमुग्ध्यस्मत् ॥ इत्यनेनमंत्रेणवास्वस्वशाखापरिपठितवरुणप्रकाशकेर्मवांतरैर्वा ॥ ॐ
भूर्भुवःसुवरितिव्याहृतिभिर्वावरुणायनमइतिनाममंत्रेणवावरुणमावाह्यषोडशोपचारपूजांचानिर्व
त्यापूर्वोक्तमानोभद्राः कृतवोयंतुविश्वतइत्यादिकांवास्वस्वशाखापठितांवा शांतिंपठेयुः ॥ एतस्मिन्नेवस
मये आचार्यो भद्रासनस्योत्तरभागे ईशान्यांवाविनायकं तज्जननीमंबिकां चपीठादिषु संस्थाप्य प्रतिष्ठा
प्यवश्यमाणमंत्राभ्यामावाहनप्रभृति निवेद्यपर्यंतां पूजांकुर्यात् ॥ तत्पुरुषायविद्महेवक्रतुंशयधीमहि
तं नो दंतिः प्रचोदयात् ॥ इति वनायकमंत्रः ॥ सुभगायै विद्महे काममा लिन्ये धीमहि ॥ तन्नोगोरी प्रचोदया
त् ॥ अं द्विकामंत्रः ॥ अथ गृह्यानुविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य चरुं श्रपयित्वा ॥ ततो गोवाच ज्यलोलीकृतेन
गौरसर्पपकृत्केनोदूर्तितां गंसर्वोषधिचूर्णेस्तथा चंदनागरकस्तूरीकादभिश्च विलिप्तशिरसं यज्ञमा

प्र.

७

नं भद्रासनमुपवेश्य गृह्योक्तमार्गेण स्वस्तिवाचनं कुर्वन् ॥ अत्रिगादिब्राह्मणादिसहित आचार्यः स्वस्ति
वाचनानंतरं च जीवत्यतिपुत्राभीरूपगुणवृत्तिलिनाभिः सुवेवाभिः स्त्रीभिः कृतमंगलं यज्ञमानमभिषिंचे
दाचार्यः ॥ तत्र पूर्वदेशावस्थितं कुरुशमादाय । सदस्त्राक्षं शतधारमृषिभिः पावमानं कृतं ॥ तेन त्वामभि
षिंचामि पावमान्यः पुनंतु इत्यनेन मंत्रेणाभिषिंचेत् ॥ ततो दक्षिणदिगवस्थितं कुरुशमादाय । भगंतेव सु
लोरात्ताभगं सूर्योद्दस्यति ॥ भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगं सप्तर्षयो विदुः ॥ इत्यनेन मंत्रेणातदनंतरं पश्चिम
देशावस्थितं कुरुशंगृहीत्वा ० यत्ते केदोषु दोभाग्यं सीमं ते यच्च मूर्धनि ॥ त्रुलाटे कर्णयोरक्षेण रापस्तद्वं तु
सर्वदा ॥ इत्यनेनाभिषिंचेत् ॥ ततः उदकुट्टयादवस्थितं कुरुशमादाय पूर्वोक्तैः सदस्त्राक्षमित्यादिभिस्त्रि
भिर्मंत्रैरभिषिंचेत् ॥ एवमभिषिंच्य सज्यपाणिगृहीतकुरुशंतरिते यज्ञमानस्य मूर्धनिसार्धपतेरुमोदं

अरेणादायवक्ष्यमाणमंत्रेर्जुह्यात् ॥ ॐ मिताय स्वाहा ॥ ॐ समिताय ॥ ॐ शालाय ॥ ॐ कदं कदाय ॥ ॐ कृष्णाय ॥ ॐ राजपुत्राय स्वाहा ॥ एवं षडभिर्मंत्रैर्मूर्ध्नि हुत्वा तदनंतरं पूर्वोक्तेन चरुणा पूर्वोक्तेषु दिग्मंत्रैस्तस्मिन्नेवाग्नौ चरं हुत्वाग्नेरिन्द्रादिदिक्ष्वेभिषेकं शालायां चेंद्रादिलोकपालेभ्यः स्तुतनाममंत्रैर्वर्तितं दद्यात् ॥ नाममंत्रास्तु ॥ इन्द्राय नमः ॥ अग्नये ॥ यमाय ॥ निर्ऋतये ॥ वरुणाय ॥ सोमाय ॥ ईशानाय ॥ ब्रह्मणे ॥ अनेताय ॥ अथ यज्ञमानः स्तुत्वा भिक्षुमात्यां बरधरो गुरणा सहितो विनायकायां बिक्राये च । रतास्तंदुलांश्च पल्लवोदनमेव चेत्यादिना विनिर्दिष्टं कृताकृतद्रव्यज्ञातमुपसंहारं दत्त्वा ततः शिरसा भूमिं गत्वा कुसुमसहितेनोदकेन प्रत्येकं पूर्वोक्तं विनायकां बिक्रागायत्रीभ्यां मंत्राभ्यामर्घ्यं दत्त्वा तथा दूर्वासर्षपपुष्पांजलिं च दत्त्वा विनायकमंत्रिकां चोपाति चेत् ॥ उपस्तानमंत्रास्तु ॥ रूपं देहि यक्षो देहि भगं भगवति देहि मे ॥ पुत्रां देहि धनं देहि सर्व

प्र.

८

शा ३

कामांश्च देहि मे ॥ इति अत्र मंत्रे भंगवन्दे हि मे भगमित्युद्धृतत्वा प्रथमतो विनायकमुपस्थाप्य पश्चाद्यथा पठितेन
 मंत्रेणांगविकामुपतिष्ठेत् ॥ ततः श्व आचार्यैः शूर्पे कुशनास्तुर्योपहार इत्येतन्ननिधाय चतुष्पथंगत्वा तत्र वक्ष्य-
 माणमंत्रैर्बलिं दद्यात् ॥ मंत्रास्तु ॥ बलिं गण्डात् मंदे वा आदित्या वसवस्तथा ॥ मरुतोऽथ अश्विनो रूद्राः सुपर्णा-
 ः पंनगा ग्रहाः ॥ असुराया तु धानाश्च पिशाचा मातरो रगाः ॥ भूगान् विन्यो यश्च वेताला योगिन्यः पूतनाः ॥
 भुवाः ॥ त्र्यम्बकाः सिद्धगंधर्वाः नागा विद्याधरा नगाः ॥ दिकुपाला लोकपालाश्च ये च विघ्नविनायकाः
 जगतां कर्तारो ब्रह्माद्याश्च महर्षयः ॥ मा विघ्नं गान् च मे पापं मा संतु परिपंथिनः ॥ सोम्या भवंतु त्वा-
 श्वभूतप्रेताः सुखा वहाः ॥ इति चतुष्पथ बलिदान मंत्राः ॥ अनंतरमाचार्या यवस्त्रद्वयसहितो दक्षिणां
 स्वशतयनुसारेण दत्त्वा विभवानुसारेण श्रुतिगादिभ्योऽपि ॥ अन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि भूरि दक्षिणां दत्त्वा-

ब्राह्मणान्भोजयित्वाशिषोवाचयित्वाब्राह्मणानविसृजेत् ॥ ॥ अजीर्णनादिति ॥ विश्वप्रकाशाभिध
पदुतेतछांतिःसमाप्तात्रविनायकस्य । इतिविनायकशांतिः ॥ ॥ अथगर्भाधानमुच्यते ॥ तत्रप्रथमा
र्तवेसमयफलनिर्णयः । तत्रगुरुः । आदौतिथिफलं । प्रथमादिफलंतेयंपतिहन्त्रीः सखीभवेत् ॥ ल
क्ष्मीश्वरपत्नीपुत्रलाभः श्वारित्रविक्रिया ॥ पुत्ररुद्धिः पुत्रनाशोरदतीधर्मशालिनी ॥ पतिस्त्रिधाक्रे
दतीस्याद्दूतमानवतीशुभा ॥ बहुदुष्टान्यसक्तास्यात्पर्वण्येवमन्तोफलं । शुभंचैवतुपूर्वाण्हेमध्या
न्हेमध्यमंफलं ॥ अपराण्हेतुवेधयंपूर्वरात्रेशिवंभवेत् ॥ मध्यमंमध्यरात्रेस्यात्पररात्रेशुभान्विता ।
रतावेवंतिथिफलंयाराणांफलमुच्यते ॥ प्रथमतोभानुवारेव्याधिः श्वंद्रेपतिव्रता ॥ बहुरेगात्कैश
वतीपतिहानाकुजेदिने ॥ बहुपुत्रवतीसौम्येसर्वसंपदुरोभृगु ॥ पतिव्रतासुखंभाग्यमंदेव्याधिश्च

प्र.

वैरिणि ॥ नारदः ॥ अग्रेणापतिव्रतादुःखीपुत्रिणीभोगभागिनी ॥ पतिप्रियाकेशभागीसूर्यवारादिषु
क्रमात् ॥ अथनक्षत्रफलं ० कुरादिपंचोत्तरमूलपूर्वाविष्णुत्रयशिवीत्यविधादुभेषु ॥ आद्यंरत्नःसौख्य
सुतायुरर्थसौभाग्यवृद्धिकुरुतेगनानां ॥ श्रीर्धनंस्तसौभाग्यंनिर्दुष्टावस्त्रभूषणाः ॥ सुरगुरुपतिबंधु
भक्तमान्याश्विभेजतो ॥ परपुरुषरतायाम्येऽपतिहीनाबलायका ॥ सज्जनदृष्ट्यनृतवाक्स्वकभूषाभिः
स्त्वलंकृता ॥ २ ॥ मान्यासहोत्थाप्रियवाक्पुत्रमित्रधन्वा ॥ नान्विता ॥ पूंश्चत्यश्वप्रज्ञाप्रेष्यावन्दिभैमध्य
मंफलं ॥ ३ ॥ पितामहर्क्षेसगुणासुरज्ञाथमंत्रातिनी ॥ पतिबंधुप्रियापुत्रधनाद्याप्रियवारिनी ॥ ४ ॥ सदा
मृगेभाग्यवतीविपुलार्थापतिव्रता ॥ बहुप्रज्ञाबहुज्ञानं बहुमान्यापतिप्रिया ॥ रोद्रेपत्युद्धितानिस्वावि
पुलात्रादुःखभागिनी ॥ परकार्यरथामिथ्याभाषिणीप्रथमार्तवे ॥ ६ ॥ मायाविनीलांपटिकाबंध्या

शकुचरिजका॥ पितृसत्प्ररतादित्येपरसंतानमोहिनी॥ २० ॥ पुष्पेत्वगम्यागमनेरतापुत्रवतीखला॥ सुगं
धपुष्पाभरणसक्तागतिविनोदिनी॥ खलापुनर्भूभोजंगेज्याधिर्दुष्टार्थलापटी॥ स्वच्छंदगाथमाया
लाकुलाद्यानिर्धनाभवेत्॥ २१ ॥ पतिप्रियामघायांतुकुलटाचप्रजावती॥ सिंदीव्योषिदूरंरुंदमध्येखद्यो
तवर्चसा॥ बहुव्ययपरार्थमोभीरुभंगनवतारखला॥ पानासक्तातुसद्विष्यादुष्यत्राकुलताशिनी॥ २२ ॥
भाग्यभाग्यवतीनारीधनपुत्रवतीप्रिया॥ कुलद्वयानंदकरीपतिसंतानबोधनी॥ हस्तसंभोगतीतास्या
द्वंद्वार्थपरकार्यरुत॥ सखागतविपशास्याधुष्टासर्वगुणांगना॥ २३ ॥ त्वस्मेरुपातुःसुरतप्रियावात्म
हितैरता॥ संगतिविद्यानिपुणानिर्वैरामयर्पीरुता॥ २४ ॥ दृढव्रतासत्यरतास्वात्यंतुगजगामिनी॥ पुत्रपौ
त्रैःपरिरतासदामंगलमोहिनी॥ द्विदेवर्क्षप्रमत्तास्याधुनुसंघविनाशिनी॥ भुनीचाप्रोतिसंभोगविना